

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

MARSELA EMĒ LUGAS “MINOTAURS” TULKOJUMS UN DARBĀ IETVERTĀS FRANČU
KULTŪRAS ĪPATNĪBAS

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Starpkultūru sakari Latvija – Francija apakšprogrammas
4. kursa studente Katrīne Vecvagare
(ID Nr. 20100327)

Darba vadītāja:
Lekt., Mag. philol. Simona Sofija Valke

Rīga
2014

SATURS

IEVADS.....	3
1. TULKOŠANAS ZINĀTNES PAMATJAUTĀJUMI UN EKSTRALINGVISTISKIE FAKTORI LUGĀ.....	6
1.1 Dramatisko tekstu tulkošana un tās pieejas.....	6
1.2. Marsela Emē darbu tematika	9
1.3. Komiskais, satīra un ironija lugā “Minotaurs”.....	13
2. TULKOJUMA PROBLĒMJAUTĀJUMI.....	18
2.1. Mīlinājuma vārdu tulkošanas iespējas.....	19
2.2. Dažādu izcelsmju vietvārdu un personvārdu ekvivalenti latviešu valodā.....	22
2.3. Vienkāršrunas un franču izteicienu tulkojums.....	24
3. MARSELA EMĒ LUGAS “MINOTAURS” TULKOJUMS.....	27
NOBEIGUMS.....	51
TĒZES.....	53
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	54
RESUME.....	57
ABSTRACT.....	58
PIELIKUMI.....	59
1. pielikums. Mīlinājuma vārdu tulkojums.....	59
2. pielikums. Vietvārdu tulkojums.....	60
3. pielikums. Franču izcelsmes personvārdu tulkojums.....	61
4. pielikums. Grieķu izcelsmes personvārdu tulkojums.....	62
5. pielikums. Sarunvalodas un reģionālās valodas akcenta atdarinājuma tulkojums.....	62
6. pielikums. Marsela Emē luga “Minotaurs”.....	63

IEVADS

Starpvalodu tulkošana ir māksla interpretēt, māksla pārzināt kā dzimto, tā svešvalodu, veidot loģisku un saprotamu vēstījumu, kā arī pārzināt un spēt pielīdzināt valodas līdzekļus un nacionālās kultūras semantiku nereti pilnīgi atšķirīgam kontekstam. Lai gan tulkojumu veikšanas prakse datējama ar laiku pirms mūsu ēras un tādu domātāju kā filozofa un literāta Cicerona un romiešu dzejnieka Horācija darbiem, tā vēl aizvien uzskatāma par nebeidzamā attīstībā pastāvošu valodu mācīšanās un zināšanu apmaiņas veidu. Latvijā kultūrtekstu tulkojumu vēsture sniedz ieskatu kā tulkošanas teorijā, kuras ievērojamāka attīstība novērota tieši pēdējo divu gadu desmitu laikā, tā praksē, kuras ietvaros par pirmajiem latviski tulkotajiem tekstiem uzskatāmi darbi ar aptuveni 400 gadus ilgu pagātņi¹.

Tulks ir starpnieks starp dažādām kultūrām un viens no galvenajiem viņa uzdevumiem ir, pamatoti pieņemot lēmumus vārdu izvēlē, panākt darba izpratni citas valodas ietvaros. Mūsdienās starpvalodu tulkojumam ir būtiska nozīme nacionālās kultūras papildināšanā un izzināšanā. Tas arī ir viens no iemesliem, ar kuriem autore pamato šī darba tēmas izvēli. Apgūstot starpkultūru komunikācijas zinības un specializējoties franču valodas izziņā, tulkošanas process ir veids kā ne tikai pilnveidot tehniskas valodas zināšanas, bet iepazīt arī kultūras, tautas un nacionalitātes savdabību, sabiedrības iezīmes, tās vērtību sistēmu un pasaules uztveri.

Bakalaura darba mērķis ir veikt Marsela Emē (*Marcel Aymé*) franciski sarakstītās lugas “Minotaurs” (*Le Minotaure*) tulkojumu latviešu valodā, kā arī pētīt tulkošanas gaitā atklātos problēmjaudājumus, ar kuriem jāsaskaras katra tulkošanas procesa gaitā. Lai to veiktu, tiek izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

- ≡ iepazīties ar literatūru par tulkošanas teoriju un tās veidiem;
- ≡ veikt lugas tulkojumu;
- ≡ analizēt tulkošanas gaitā radušos problēmjaudājumus.

Zinātniskā darba struktūru veido trīs secīgi veidotas nodaļas un pirmajām divām no tām pakārtotas apakšnodaļas. Trešā – empīriskā pētījuma daļa – sastāv no 29 lapaspušu apjomā veiktā tulkojuma. Tā avota valoda ir franču, taču mērķa valoda – latviešu. Darba pirmās nodaļas ietvaros autore pievēršas dramatisko tekstu tulkošanas specifikai un atšķirīgajām tulkošanas pieejām,

¹ Latviski tulkotais katoļu katehisms 1585.gadā, gadu vēlāk – Martina Lutera katehisms.

Marsela Emē literārajam veikumam un tajā ietvertajām tēmām, kā arī komiskajam un tā veidiem tulkotajā lugā. Turpretī otrajā nodaļā autore analizē problēmjautājumus, kas radušies tulkojuma gaitā un kuriem ir nepieciešama padziļināta izpēte, precīzāk, mīlinājuma vārdu atveidi latviešu valodā, vietvārdu un personvārdu tulkojumu un vienkāršrunas salīdzinošu analīzi avota un mērķa valodās.

Par minēto jautājumu teorētisko bāzi kalpo kā tulkošanas nozarē atzīti darbi no pagājušā gadsimta, tā nesen veikti akadēmiskie pētījumi. Tiek iepazīti un apkopoti gan latviešu, gan franču autoru darbi tulkošanas zinātnē – tulkošanas nozares teorētiķa, francūža Antuāna Bermana (*Antoine Berman*) viedoklis, kā arī latviešu tulkojumzinātnes pētnieka, filoloģijas doktora, salīdzināmās un sastatāmās valodniecības profesora Jāņa Sīļa darbs “Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse”. Dramatisko tekstu tulkošanas specifikas apzināšanai tiks apskatīts tulkojumzinātnes teorētiķes Sjūzenas Basnetas (*Susan Bassnett*) darbs “Tulkošanas mācības” (*Translation Studies*), kā arī franču valodnieka Žorža Munēna (*Georges Mounin*) darbs “Tulkošanas teorētiskās problēmas” (*Les problèmes théoriques de la traduction*) un Danikas Seleskovičas (*Danica Seleskovitch*) darbs “Vispārējā vairākvalodu starpniecības teorija” (*A General Theory of Interlingual Mediation*) par interpretācijas mākslas nozīmi tulkojumā.

Runājot par Marsela Emē darbu jau veikto pētījumu izmantošanu, tiek analizēta Mišela Lekurjē (*Michel Lecurieur*) apkopotā literatūra, kā arī vairāku pētnieku sistematizētā autora darbu analīze krājumos “Marsela Emē raksti” (*Cahiers de Marcel Aymé*). Lai gūtu ieskatu autora dramaturģijas darbos kopumā un komiskā izmantojumam Marsela Emē teātrī, autore balstās ne tikai uz saviem atklājumiem, bet arī jau veiktajiem pētījumiem. Darba tapšanas gaitā autore sazinājās arī ar Marsela Emē brāļa meitu Delfīni Gijū (*Delphine Guillaud*), kura nodarbojas ar rakstnieka popularizēšanu Francijā un viņam veltīto pētījumu apkopošanu. Uz diviem no tiem - Šarla Karlū (*Charles Carlut*) darbiem “Marsela Emē teātris” (*Le théâtre de Marcel Aymé*) un “Smieklī un satīra Marsela Emē teātrī” (*Rire et satire dans le théâtre de Marcel Aymé*) - tiek balstīta arī šī jaunrades darba teorētiskā bāze.

Gan pieejamās literatūras izzināšanas, gan tulkošanas procesa ietvaros tiek izmantotas franču valodas skaidrojošās, franču-latviešu, kā arī sinonīmu vārdnīcas. Tāpat, kā vienu no avotiem jāmin Baibas Bankavas grāmata “Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā”.

Jaunrades darba mērķis ir iztulkot Marsela Emē lugu “Minotauris” un tēmas izpētes nolūkos autore pielieto zinātniskajam darbam atbilstīgas metodes – vispārteorētisko metodi teorētiskās

literatūras izpētei, kvalitatīvo metodi teksta analīzes veikšanai un teksta struktūras izpētei.

Zinātniskā darba noslēgumā paredzēts apkopot pētījumā apskatītos jautājumus, lai, pamatojoties uz iepriekš izvirzīto mērķi un noteiktajiem uzdevumiem, spētu strukturēti izdarīt secinājumus par paveikto un analizēt radušās problēmas.

1. TULKOŠANAS ZINĀTNES PAMATJAUTĀJUMI UN EKSTRALINGVISTISKIE FAKTORI LUGĀ

Tulkošana ir teksta pārrādīšana no vienas valodas otrā² un tā veikšanas priekšnoteikums ir pārzināt avota un mērķa valodas. Taču būtiski apzināties, ka tā ir ne vien tehniska darbība, bet arī komunikatīvs process, kurā vienlīdz svarīgas ir kā valodu zināšanas, tā orientēšanās avota un mērķa kultūrās un radoša pieeja. Par pamatu veiksmīgam tulkojumam kalpo tulkošanas teoriju izziņāšana un to pielāgošana konkrētam mērķim. Vienlīdz svarīgi ir arī izprast tulkotā darba autora domāšanas veidu, viņam raksturīgo valodas stilu un veidu kā rakstnieks teksta uztvērējam nodod informāciju. Šī iemesla dēļ nereti tulkotāji izvēlas specializēties tulkošanai viena valodas stila, kāda konkrēta žanra vai pat viena autora darbu ietvaros. Jo lielāku izpratni par ekstralingvistiskajiem faktoriem būs ieguvis tulkotājs, jo pilnīgāks un kvalitatīvāks būs tulkojums.

Tāpēc pirms tulkošanas procesa uzsākšanas autore iepazīstas ar tulkojumzinātnes teorētiskajiem jautājumiem, kā arī noskaidro īpatnības, kas raksturīgas izvēlētajā teksta tipa tulkošanai. Otrā un trešā apakšnodaļa tiek veltīta Marsela Emē darbu tēmu analīzei un komiskajam lugā “Minotaurs”.

1.1 Dramatisko tekstu tulkošana un tās pieejas

Tāpat kā dramaturģijas žanrs atšķiras no prozas un dzejas, tikpat loģisks ir to tulkojumu iedalījums prozā, dzejā vai dramatiskā tekstā. Tāpēc svarīgi apzināties lugas žanra tulkošanas īpatnības, kas arī tiks apskatītas šīs apakšnodaļas ietvaros.

Luga ir vispārināts dramatisks darba apzīmējums un vārds tā plašākajā nozīmē skaidro jebkuru no drāmas paveidiem un žanriem³. Gluži tāpat kā autors nevar pats motivēt tēla rīcību oriģinālvalodā, arī tulkojumā visam jābūt dzirdamam personu runā un uz skatuves jābūt redzamam to rīcībā. Tēlu runa realizējas kā monologs, dialogs vai polilogs, bet autors savas piebildes iekļauj remarkās. Tekstu raksturo ritms, intonācija, intensitāte un balss tembrs – elementi, kuru izpildījumu ir grūti iztēloties, ja tie apskatīti rakstīta teksta formā. Par dramaturģijas teksta lomā pētnieki izsakās dažādi, galvenokārt iezīmējot divas tā funkcijas - “lasāmo” un “iestudējamo”, tāpēc pirms

2 *Ideju vārdnīca*. Ovens Adikibi, Bernards Baleins, Elizabete Breijī u. c. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994. 533. lpp.

3 *The Oxford Encyclopedia of Theatre & Performance: A - L*. Sast. Kennedy, Denis. Oxford: Oxford University Press, 2003.

tulkojuma veikšanas ir ieteicams noformulēt tā funkciju, jo no tā arī atkarīga tulkojumā izmantotā pieeja. Autore lugas “Minotaurs” tulkošanas ietvaros izvirzījusi mērķi to tulkot kā iestudējamu materiālu, tādēļ turpmākajā nodaļas gaitā tiks apskatīti veidi, kas atbilst uzstādītā mērķa dramatisko tekstu tulkojumam.

Sjūzena Bassneta (*Susan Bassnett*) izsakās, ka dramatiskā teksta galvenā atšķirība ir tā mērķa noteikšanā – vai nu tas tiek radīts kā literārs teksts un tiek saglabāts tā “lasāmas versijas” formā vai tā funkcija ir tapt realizētam uz skatuves un tādā gadījumā būtiski ir ievērot saikni, kas veidojas starp autoru, aktieri un skatītāju, kā arī tās tūlītējo ietekmi uz mērķauditoriju⁴. Brigita Šulce (*Brigitte Schultze*) šo teksta duālo funkciju formulē kā monomediālu⁵, kas nozīmē, ka teksts tiek radīts lasīšanai un polimediālu⁶, kad tas tiek izmantots iestudējumā⁷. Ja lasītājiem ir priekšrocība ar kādu no mērķa kultūrai svešiem formulējumiem iepazīties tulkotāja pievienotā skaidrojumā vai veikt izpēti pašiem, tad skatītājiem šādas iespējas nav un tekstam ir jāspēj nodot informācija uztvērējam saprotamā un pārliecinošā veidā. Līdzīgu viedokli izsaka franču teātra pētniece Anna Ibersfelde (*Anne Ubersfeld*), apgalvojot, ka lugas teksts nav pilnīgs līdz tā pielāgošanai fiziskai darbībai⁸.

Vēl dramatiska teksta tulkošanā jāņem vērā valodas plūsma. Tulkotājam ir jādzird tā interpretētais teksts – ritms, pauzes, uzsvāri vai, to pārformulējot, viens no lugu tulkošanas kritērijiem ir teksta “*playability*” jeb “piemērotība spēlei”. Ja tas tiek ņemts vērā, tulkotājam ir jābūt spējīgam tulkot tekstu, paredzot tā iespējamo prezentāciju, tādējādi vienojot rakstītu tekstu un fizisku darbību. Pētniece Ortrūna Zūbere - Skerita (*Ortrun Zuber-Skerritt*) apstiprina, ka tulkotājiem, tāpat kā lugu autoriem būtu jārada teksts, domājot par aktieriem. Viņa iesaka tulkoto manuskriptu pirms tā gala varianta pabeigšanas, izmēģināt uzvest uz skatuves, lai veiktu korekcijas gadījumos, kad aktieriem ir grūtības to izrunāt vai skanējums neliekas dabīgs. Arī pieredzējuši lugu tulki mēdz piedalīties izrāžu mēģinājumos, lai gan adaptētu uzrakstīto, gan sekotu, vai autora iecere tiek saglabāta uzvedumā (Zūbere tulkotājus šajā gadījumā dēvē par autora “surogātiem”)⁹.

Kā vienu no dramatiskā teksta īpatnībām iespējams uzskatīt tā daudznozīmīgās funkcijas. Par tulkotāja uzdevumu un iztulkotā teksta lomu teātrī rakstījis pētnieks Tadeušs Kovzans (*Tadeusz Kowzan*), izdalot piecas izteiksmes kategorijas teātrī – runāto tekstu (kura pamatā var un var arī nebūt rakstīts teksts), ķermeņa valodu, aktiera žestus un mīmiku, spēles telpu un klusumu jeb

4 Bassnett, Susan. *Translation studies*. 3rd ed. London, New York: Routledge, 2002. 119 p.

5 Tulk.no angļu val. vārda “*monomedial*”.

6 Tulk.no angļu val. vārda “*polymedial*”.

7 Schultze, Brigitte. *Highways, byways, and blind alleys in translating drama: Historical and systematic aspects of a cultural technique*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1998. 177 - 196 p.

8 Ubersfeld, Anne. *Reading theatre*. Canada: Toronto Press, 1999.

9 Zuber - Skerritt, Ortrun. *Page to Stage. Theatre as Translation*. Amsterdam: Rodopi, 1984. 88 p.

neizrunāto skaņu. No tām viņš veido trīspadsmit zīmju sistēmu apakškategorijas un, lai gan tās nav paredzēts apskatīt, tās var kalpot kā ilustrācija, lai izprastu dramaturģijas teksta lomu. Gluži tāpat ir jāapzinās tulkojuma interpretāciju plašās iespējas. Lugas interpretācijā, atšķirībā no prozas un dzejas, tiek iesaistīts autors vai tulkotājs, režisors, scenogrāfs/komponists/aktieris un skatītājs/klausītājs¹⁰.

Lai gan, kā noskaidrots, tulkotājam ir jāņem vērā teksta piemērotība runai un spēlei, vienlaikus jābūt uzmanīgam. Cenšoties panākt teksta pielāgošanu skatuvei, pastāv risks pārlietu attālināties no oriģinālteksta. Tāpēc būtiski atcerēties, ka cilvēku fiziskās izpausmes nav universālas, tās dažādās kultūras atšķiras, kā arī žesti un ķermeņa valoda tiek parādīta un saprasta atšķirīgi.

Kā apgalvo Jānis Sīlis, pirms tulkojuma veikšanas katram tulkotājam nepieciešams definēt jautājumus, kas ietekmē tulkotā teksta uztveri un atvieglo tulkošanas procesu. Jānoskaidro adresāta piederība, tādējādi tekstu pielāgojot noteiktam adresātu lokam. Jānosaka teksta tips, tā žanrs, struktūra un stils, kā arī oriģinālā teksta vai tulkojuma primaritāte vienam attiecībā pret otru. Lai gan Rietumu pasaules literārajā domāšanā iesakņojies uzskats, ka tulkotājam ir jābūt pēc iespējas “nemanāmākam” mērķa tekstā, ir būtiski izdarīt izvēli starp burtiskās vai brīvās tulkošanas metodēm. Burtiskais tulkojums nozīmē, ka tulkotājs daudz vairāk pieturas pie oriģinālteksta, turpretī brīvais tulkojums orientējas uz tā adresātu un cenšas tekstu pielāgot attiecīgajai valodai un kultūrai¹¹.

Par to izvēli pētnieki ir atšķirīgās domās. Atzītais franču valodnieks un tulkojumzinātnieks Antuans Bermans (*Antoine Berman*) uzskata, ka tulkotāja uzdevums ir būt dažādo kultūru starpniekam un burtiskā tulkojuma ceļā mērķa valodai iespējams pārņemt vēl neapjaustas, no avota valodas iegūtas šķautnes. Pēc viņa domām, labam tulkojumam ir jāizrāda cieņa avota valodas tekstam un jāattīsta valodu savstarpējā korespondence tādā līmenī, lai avota valoda papildinātu un bagātinātu mērķa valodu, kā arī paplašinātu tās izteiksmes iespējas. Bermans gan iet vēl tālāk, sakot, ka teksta analīze var tikt papildināta ar psihoanalītisku pieeju, jo ar teksta palīdzību sniegtā informācija lielākoties ir neapzināta¹². Psihoanalīze spētu to izskaidrot, jo psihe darbības mehānisms parādās un tiek analizēts tulkošanas procesa gaitā. Taču šī pieeja detalizētāk apskatīta netiks, jo jaunrades darba ietvaros autore veica teksta analīzi, neapskatot teksta psihoanalītisko

10 Kowzan, Tadeusz. *Le signe au théâtre: introduction à la sémiologie de l'art du spectacle*. Diogène 61, 1968. 59 – 90 p.

11 Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse*. Rīga: Lietišķās valodniecības centrs, 2008. 12. - 15. lpp.

12 Bermans domu rezumē Venuti grāmatā: Venuti, Lawrence. *The Translation studies reader*. London: Routledge, 2000. 284 – 298 p.

kontekstu¹³.

Pretējās domās Antuanam Bermanam ir Danika Seleskoviča (*Danica Seleskovitch*), kura piedāvā izvēlēties interpretatīvās tulkošanas pieeju. Tās pamatā ir teorija par tulkošanu kā avota teksta idejas reprodukciju, kas pielāgojama jebkurai valodai. Tulkotājs šajā gadījumā nav indivīds, kura radīto tekstu būtu jāietekmē tā spējām vai trūkumiem, bet gan tulkojuma priekšmets – pamatojoties uz savu sapratni un intelektuālu avota teksta tēmas izpēti, tulkotājs sniedz pilnīgu avota teksta idejas pārnesi mērķa valodā. Varētu pat teikt, ka tulkotājs šīs metodes ietvaros nestrādā ar valodu, bet gan grafiskām zīmēm un simboliem. Pamatojoties uz pētnieces teikto, lingvistiskais tulkojums tiek papildināts ar neverbālo teksta nozīmi, kas sastāv no trīs daļām – iepazīšanās ar tekstu, tā izpratne un pārformulēšana. Tādā veidā tiek mazināta iespēja mērķa valodā neatveidot oriģinālteksta jēgu. Respektīvi, no tulkotāja tiek prasīti kognitīvi papildinājumi.

Taču Žoržs Munēns (*Georges Mounin*) uzskata, ka valodniecības atšķirības (fonēmu, monēmu u. c. valodas pamatelementu nesakritība), nosaka, ka, pirmkārt, tulkojums nekad nevar tikt uzskatīts par pilnīgi pabeigtu (jo teksta analīze un papildināšana var būt nebeidzama) un, otrkārt, uz mērķa valodu balstīts tulkojums nemaz nav iespējams. Dramatiskais teksts tiek veidots, ņemot vērā konkrētu tā mērķauditoriju un kultūras kontekstu un, tā kā avota un mērķa valodās tas atšķiras, arī tām veltītajiem tekstiem jābūt atšķirīgiem¹⁴.

Runājot par Marsela Emē lugu “Minotaurs”, autors to rakstījis kā iestudējamu materiālu un arī sadarbojies ar Žanu Lepulēnu (*Jean Le Poulain*), lai tekstu pielāgotu skatuviskajiem priekšnoteikumiem. Kā apgalvojis pats rakstnieks, viņaprāt, svarīgākais teātrī ir izveidot saikni starp aktieriem un skatītājiem un panākt, lai šo pušu kontakts būtu tiešs, tūlītējs un nepārtraukts¹⁵. Tieši tāpēc arī jaunrades darba ietvaros tika izmantota brīvā tulkošanas metode - lai saglabātu šo rakstnieka ieceru un padarītu tulkoto tekstu viegli uztveramu gan iespējamajam aktierim, gan skatītājam.

Lugas “Minotaurs” dramatiskā teksta sastāvdaļa ir arī dzejas fragmenti, taču, tā kā to atdzejojumus latviešu valodā ir veikusi neatkarīga persona, dzejas tulkošanas teorija netiek apskatīta.

1.2. Marsela Emē darbu tematika

Marsela Emē publicējis darbus ļoti dažādos žanros. Dzīves laikā autors rakstījis rakstus vairākos periodiskajos izdevumos, taču mūsdienās vēl aizvien tiek atkārtoti izdoti viņa romāni,

13 Bermana domu rezumē Venuti grāmatā: Venuti, Lawrence. *The Translation studies reader*. London: Routledge, 2000. 284 – 298 p.

14 Mounin, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard, 1976.

15 Collier, Stanley. *Le théâtre de Marcel Aymé*. Manchester: Manchester University Press, 1968. 75 - 87 p.

noveles, pasakas un esejas. Latviešu lasītājiem rakstnieka vārds varētu būt pazīstams pasaku un noveļu dēļ, jo latviski izdoti pasaku krājumi “Runča Mura sarkanās un zilās pasakas” (*Les Contes bleus du chat perché* un *Les Contes rouges du chat perché*), kā arī noveļu krājums “Cilvēks, kas gāja cauri sienām” (*Le passe-muraille*). Šīs apakšnodaļas mērķis ir gūt priekšstatu par viņa dramaturģijas darbiem kopumā, apskatīt viņam aktuālās tēmas un atklāt, cik rakstnieks spēj būt daudzveidīgs un vispusīgs franču literatūras pārstāvis.

Lai gan autors piedzimst nelielā pilsētā Žuanī (*Joigny*) 1902.gada 29.martā, lielāko dzīves daļu viņš pavada Parīzē, Montmartrā, kur izveidots viņam veltīts laukums ar simbolisko statuju “Cilvēks, kas gāja cauri sienām” (*Le passe-muraille*), kas arī mūsdienās glabā liecības par autora tur pavadīto laiku un atstāto literāro mantojumu. Parīzē viņš arī mirst 1967.gada 14.oktobrī un tiek apglabāts Senvinsena (*Saint-Vincent*) kapsētā Montmartrā.

Teātrim rakstnieks pievēršas ap 1932.gadu un, kaut arī lielo produktivitāti un spēju sevi pierādīt dažādos žanros, viņa debiju dramaturģijā nevarētu uzskatīt par veiksmīgu. Pirmā sarakstītā luga negūst atzinību un paiet 16 gadi, līdz to pirmo reizi uzņemas izrādīt Žoržs Dukings (*Georges Douking*) uz teātra “*Vieux-Colombier*” skatuves. Pēc iepriekš pieminētās neveiksmes Emē turpina rakstīt darbus teātrim un kā nākamo 1944. gadā publicē “Lai notiktu kas notikdams” (*Vogue la galère*), pievēršoties plašai un aktuālai tēmai II Pasaules kara kontekstā, proti, cilvēku vadāmībai un veidam, kā to realizēt. Pēc gada iznāk luga “Citu galva” (*La tête des autres*) un, kā uzskata Marsela Emē darbu pētnieks Žans Katelāns (*Jean Cathelin*), iespaidojoties no amerikāņu dzīvesveida pēc ceļojuma uz ASV, viņš saraksta vēl divas lugas “Zilā muša” (*La Mouche bleue*) (1957) un “Luiziāna” (*Louisiane*) (1961). Kopumā viņa dramaturģijas darbus var iedalīt četrās daļās – uzvestās lugas¹⁶, neuzvestās lugas¹⁷, ārzemju autoru sarakstītās lugas ar Marsela Emē korekcijām¹⁸, Marsela Emē citu žanru darbi, kas uzvesti teātrī¹⁹, kopā sastādot 31 darbu. Visus Marsela Emē sarakstītos dramaturģijas darbus apkopojis Mišels Lekurjē 2002.gadā izdotajā krājumā “Marsels Emē. Lugu apkopojums. 1948 - 1967” (*Marcel Aymé. Théâtre complet. 1948 – 1967*)²⁰.

16 “*Vogue la galère*”, “*Lucienne et le boucher*”, “*Clérambard*”, “*La Tête des autres*”, “*Les Quatres Vérités*”, “*Les Oiseaux de lune*”, “*La Mouche bleu*”, “*Patron*”, “*Louisiane*”, “*Les Maxibules*”, “*La Chaloupée*”, “*La Convention Belzébir*”, “*Consommation*”, “*Le Minotaure*” (Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet*. Paris: Collection Blanche, Gallimard, 2002).

17 “*Les Grandes étapes*”, “*Le Mannequin*”, “*Le Commissaire*”, “*Le Cortège ou Les Suivants*” (Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet*. Paris: Collection Blanche, Gallimard, 2002).

18 “*Les Sorcières de Salem*” (“*The Crucibles*” d'Arthur Miller), “*Vu du pont*” (“*From the Bridge*” d'Arthur Miller), “*Le Placard*” (“*Oh Dad, Poor Dad, Mamas Hung You*” d'Arthur L.Kopit), “*La Nuit de l'iguane*” (“*The Night of the Iguana*” de Tennessee Williams), “*Le Météore*” (“*Der Meteor*” de Friedrich Durrenmatt).

19 “*Au Triple Galop*”, “*Trois contes du chat perché*”, “*Des Nouvelles de Paris*”, “*Trois Nouvelles*”, “*Traversée de Paris*”, “*Le Loup*”, “*Contes du chat perché*”, “*Deux nouvelles*”.

20 Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet*. Paris: Collection Blanche, Gallimard, 2002. 1203 pages.

Kopējā 19.gs. vidus franču teātra kontekstā jāizceļ darbs “Klerambārs” (*Clérambard*), kas tiek uzskatīts par vienu no veiksmīgākajiem rakstnieka dramaturģijas žanrā sarakstītajiem darbiem. Kā apgalvo Stenlijs Koljē (*Stanley Collier*), tā ir sarkastiska komēdija, kurā autors liek skatītājam attīstīt pašironiju, atklāt komisko arī tajā, kas tradicionāli uzskatīts par aizstāvāmu, respektablu un nopietnu, kā arī radušās problēmas neuztvērt pārlieku nopietni²¹. Darbs “Klerambārs”, tāpat kā “Citu galva” liecina par taisnīguma izjūtas augsto vērtību. Marsela Emē tematiku lokā ir arī meli. Kā literatūrā, tā dzīvē meliem var būt gan pozitīva (attaisnotie meli), gan negatīva nozīme. Autors tos izmanto, lai raisītu konfliktu personāžu vidū un nereti strīds tiek atrisināts, melus atklājot publiski un kariķējot viņu uzskatus. Viņš nebaidās tikt kritizēts vai aktualizēt saasinātus tematus. Par to liecina luga “Citu galva”, kuras tēma saistīta ar nevainīga cilvēka notiesāšanu uz nāvi, kas tobrīd (luga pirmo reizi uzvesta 1952) ir aktuāla Francijā, jo notiek diskusijas par nāves soda atcelšanu²²

Ja piekrīt Pjēra Markabrū (*Pierre Marcabru*) uzskatam, ka 20.gs.2.puses laiks Francijā raksturojams kā snobisma un augstprātības laikmets, Marsels Emē savos darbos aizstāv vidusmēra sabiedrību, darbos it kā reprezentējot tās pārstāvju domas²³. Rakstniekam ir svarīgi parādīt cilvēku patieso dabu, viņu vienkāršās jūtas un atklāt cilvēku būtību, emocijas, kā arī meklēt pasaulē līdzsvaru. Tieši viņa laika sabiedrības tipāžu atveidošana tiek uzskatīta par vienu no rakstnieka stiprajām pusēm. Tas redzams lugās “Mīrušo galds” (*La table aux crevés*) un “Zaļā ķēve” (*La Jument verte*), taču ironisko sabiedrības vērtējumu Francijas okupācijas laikā rakstnieks pauž darbos “Apkārtceļš” (*Le Chemin des écoliers*) un “Urāns” (*Uranus*).²⁴ Autora darbu pētnieks Pols Vandromme (*Pol Vandromme*) iesaka lasīt Marselu Emē gadījumos, kad nepieciešams uzzināt kāda bijusi Francija un paši francūži noteiktā vēstures periodā. Viņš uzskata, ka neviens labāk nav spējis atspoguļot dzīves reālības Francijā III un IV Republikas laikā.²⁵

Franču literatūrzinātnieki Marselu Emē raksturo kā maģiskā reālisma pārstāvi, ko kā māksliniecisku līdzekli autors izmantojis ne tikai pasakās un novelēs, bet arī romānos un pat dramaturģijā²⁶. Fantastiskais lugās ir izaicinājums arī režisoriem. Piemēram, darbā “Maksibuļi” (*Les Maxibules*) galvenajam varonim Difilo (*Dufilho*) ir maģiskas spējas acumirkļi pārtapt no cilvēka par zirgu, suni vai ēzeli, par ģenerāli, pastnieku vai strādnieku. Pasakot vienu vārdu vai

21 Collier, Stanley. *Le théâtre de Marcel Aymé*. Manchester: Manchester University Press, 1968. 75 - 87 p.

22 Nāvessodu oficiāli Francijā atceļ 1981. gadā.

23 *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 123 p.

24 Favre, Yves-Alain. *Oeuvres romanesques complètes. Préface*. Paris: Gallimard, 1989.

25 Favre, Yves-Alain. *Oeuvres romanesques complètes. Préface*. Paris: Gallimard, 1989.

26 Pamatojoties uz izdevumā “*Littératures contemporaines*” publicēto informāciju, neskaitot lugas, maģiskā reālisma žanrā, sarakstītas 5 pasakas no krājuma “*Derrière chez Martin*”, 4 pasakas krājumā “*Le Nain*”, romāns “*Le Jument Verte*”. (Cresciucci, Alain. *Littératures contemporaines N 5*. Paris: Editions Klincksieck, 1998. 86 - 87 p.).

izdarot žestu, viņš ir spējīgs pārveidot priekšmetus – baroka stila mēbeles pārvērst kazarmās, Andus Kordiljerā, baznīcā vai kabārē. Un tas viss jāņem vērā scenogrāfiem. Kā par šo tēmu izteicies Mišels Lekurjē, darbu sižeti vai apstākļi, kādos atrodas varoņi, netiek skaidroti – tā vietā, lai sniegtu aprakstu par katru no personāžiem, viņš drīzāk tos uzreiz attēlo situācijās, kuras, būdamas fantastiskas un nereālas, ir apriori ticamas un loģiskas²⁷. Tādējādi brīnumainais kļūst ikdienišķs, bet pierastais – fantastisks. Ja pats cilvēks ir neparedzams un nepastāvīgs, tāda ir arī pasaule ap viņu.

Fantastiskais izpaužas arī varoņu ceļošanā – gan fantastiskā ceļošanā laikā, gan pavisam reālistiskā, kad tiek attēlotas lauku un pilsētas dzīves atšķirības, kas gan visbiežāk nespēj atkāpties ārpus Francijas valsts robežām. Autors pats minējis, ka, neatkarīgi no fantastiskā klātbūtnes darbos, viņam visbūtiskāk ir attēlot tos notikumus un pagrieziena punktus cilvēku dzīvēs, kas maina viņu pasauli²⁸. Fantastiskais nereti tiek apvienots ar komisko dažādās emocionālajās nokrāsās – pasakās tas ir labsirdīgs humors (kā darbos no krājuma “Runča Mura pasakas” (*Les Contes du chat perché*), bet lugās vai novelēs var kļūt satīrisks un ironisks (kā darbos “Cita galvas”, “Klerambārs” vai “Minotaurs”), bet komiskā nozīmei darbos autore detalizētāk pievērsīsies darba nākamajā apakšnodaļā.

Jāpiebilst, ka pats autors apgalvo, ka viņa pasakas ir sarakstītas bērniem no 4 līdz 75 gadiem, taču lugas ir pasakas pieaugušajiem. Laikrakstam “*Marianne*” autors rakstījis, ka nošķirt bērnu literatūru no pieaugušo literatūras ir lieki, tāpēc arī savās pasakās un sarunās ar bērniem viņš savu valodu necenšas mainīt²⁹. Tas tikai vēlreiz apstiprina rakstnieka vēlmi padarīt fantastisko pieejamu visiem, ja ne pasakās ietvertos vēstījumos, tad to atklājot romānos vai lugās.

Runājot par valodu, autora darbi ir pierādījums viņa spējai pārvaldīt dažādus stilus. Pasaku krājumā “Runča Mura pasakas” tiek apvienota literārā franču valoda un sarunvaloda³⁰. Valodas reģistra izvēli varētu ietekmēt pasakas darbības vieta - lauku ferma, bet autors tos izmanto kā instrumentu ar zināmu mērķi – dzīvnieku teiktajos dialogos tiek izmantota sarunvaloda, taču vietās, kur tiek izteikta pasakas pamācība, literārā franču valoda. Pjērs Markabrū apgalvojis, ka ar valodas palīdzību autors veido personāžu dažādos tēlus³¹. Tiek izmantoti arī lamuvārdi, kā piemēram, lugā “Minotaurs”. Tajā lasāmi humoristiski izsmejoši dialogi, lauku vienkāršrunas fragmenti un laulāta pāra ikdienas strīdi, kuros izsmieta to banalitāte un absurds.

Lai gan Marsela Emē darbu tematika ir ļoti plaša, minētais ļauj secināt, ka rakstnieks

27 Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet*. Paris: Gallimard, 2002. 10 p.

28 Aymé, Marcel. *Vogue la Galère, Préface*. Paris: Grasset, 1944.

29 *Cahier Marcel Aymé N 2*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 1983. 51 – 61 p.

30 Aymé, Marcel. *Les contes du chat perché*. Paris : Éditions Gallimard, 1939.

31 *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 123 p.

darbojies dažādos žanros un plašs ir gan tajos apskatīto tēmu loks, gan rakstnieka valodas brīvība un spēja to lietot kā personāžu raksturojošu elementu. Nodaļā aprakstīto Marsela Emē daiļrades specifiku, autoresprāt, veiksmīgi noslēdz Pjēra Markabrū citāts par viņa duālo personību: “Viņš pārstāvēja tautu, nebūdams demagogs, viņš bija cilvēcis, nebūdams humānists un cēlsirdīgs, nekļūstot banāls³².”

1.3. Komiskais, satīra un ironija lugā “Minotaurs”

Tā kā Marsels Emē tiek uzskatīts par vienu no komiskā stila pārstāvjiem franču literatūrā un luga “*Minotaurs*” tiek klasificēta kā komēdijas žanram piederoša, šīs nodaļas ietvaros tiks skaidrota komēdijas žanra specifika un apskatīts, kā komiskais izpaužas tulkotajā lugā. Lai gan tas caurvij visu Marsela Emē lugu, autore centīsies noskaidrot, kādi paņēmieni tiek izmantoti publikas vai lasītāju sasmīdināšanai, tos saskatīt konkrētos piemēros tulkotajā lugā, lai spētu izprast to emocionālo nokrāsu un to saglabātu arī tulkojumā. Jāpiezīmē, ka analīzes mērķis ir izpētīt, kas lugā rada komisko un kādi ir tā veidi.

Komiskie izteiksmes līdzekļi ir pietiekami sarežģīti definējams literatūras fenomens un apvieno ne tikai kāda darba ietvaros pielietotu māksliniecisko izteiksmes līdzekļu kopumu, bet kalpo par nacionālās kultūras izpētes līdzekli un sabiedrības uzskatu spoguļi. Bez tam tie var būt ļoti dažādi, tāpat kā cilvēku reakcija, ko izraisa komiskais. Franču valodā ar vārdu “komēdija”, pirmkārt, pieņemts apzīmēt teātri kopumā. Vārds cēlies no grieķu valodas un Antīkajā pasaulē tika attiecināts uz jebkura žanra teātra izrādi. Taču kopš 17.gs. tas vienlaikus var norādīt uz vienu no zemajiem žanriem. Kā apgalvo Nikolā Bualo (*Nicolas Boileau*), pastāv augstie žanri – traģēdija, oda, himna, vidējie žanri – elēģija, madrigāls un zemie žanri – komēdija, farss un romāns.³³ Zemā žanra būtība ir izklaidēt un smīdināt, un literatūrzinātnē pieņemts izdalīt vairākus komiskā veidus, kurus nereti vienlaikus izmanto viena darba ietvaros:

- raksturu komiskais (kad tiek attēloti spilgti personāži, skaidri izstrādāti psiholoģiskie raksturi);
- situāciju komiskais (balstīta uz ātru darbību, intrigām, nejaušiem notikumiem);
- vārdu komiskais (kad komismu panāk ar valodas līdzekļiem, izmantojot vārdu atkārtojumu, vārdu spēles, kalambūrus, to deformāciju, arī žargonu un dialektus);

32 *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 123 p.

33 Citēts pēc Valentīna Lukaševiča darbā Lukaševičs, Valentīns, Mickeviča, Silvija, Sokolova, Inga. *Aktuāli literatūras teorijas jautājumi*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2007.

- žestu komiskais (izmantojot skatuves priekšrocības, komismu panāk ar žestiem, kritieniem, sitieniem u.tml.);
- tikumu komiskais (komismu panāk, kritizējot sabiedrību, nereti centrālie notikumi ir laulības, bērna piedzimšana u.tml.).³⁴

Taču katrs teksta veids ietver sevī noteiktu noskaņu jeb raksturojošo elementu kopumu, kas liek izjust iepriekšminētās emocijas, šajā gadījumā izraisa prieku, sajūsmu, smieklus. Marsela Emē darbu pētnieks Mišels Lekurjē lugu ir klasificējis kā komēdiju, kurā izmantoti komisma, satīras un ironijas mākslinieciskie elementi³⁵, tāpēc detalizētāk tiks apskatīti tieši šie lugā pielietotie izteiksmes līdzekļi. Lai gan to mērķis var būt līdzīgs – izraisīt smieklus un uzjautrināt, atšķirība ir veidā, kā tas tiek panākts.

Komisms balstās uz pretrunu un konfrontācijām, kas var izpausties kā cilvēka un situācijas, nopietnā un smieklīgā vai kādas parādības pārspīlējuma pretrunīgums. Tās tiek parādītas, izmantojot dažādus valodas līdzekļus – vārdu spēles, nepieklājīgu vai neatbilstīgu leksikas un sintakses lietojumu.

Satīra pieder pie polemikas žanra un tās mērķis ir radīt izsmieku³⁶. Leksika ir reālistiska vai sarunvalodas, izmantoti nievājoši, reizēm asi kritizējoši izteikumi. Satīra spilgti izpaužas tēlojumā, var tikt kritizēta sabiedrība un tās normas.

Turpretī ironija iedalās divos tās pamatveidos – verbālajā un situatīvajā. Verbālo ironiju raksturo tās izteikumu jēga, kas ir pretēja to burtiskajai nozīmei. Tas visbiežāk tiek panākts ar personāžu intonāciju palīdzību, pārspīlējumiem un situācijas kontekstu. Situatīvās ironijas ietvaros veidojas kontrasts starp gaidīto un realitāti.³⁷

Lai ilustrētu apskatītās definīcijas, lugas “Minotaurs” ietvaros tiks apskatīti komisma, satīras un ironijas piemēri.

Komiskais.

Komiskajam ir atšķirīgi mehānismi, kādos tas izpaužas. Neloģiskā komisms rodas brīžos, kad tēlu rīcība nav racionāli izskaidrojama un ir pretēja vispārpieņemtajai. Lugā tas vērojams jau

34 Site magister. *Les registres littéraires*. Pieejams: <http://www.site-magister.com/paggenr.htm#comique> [skatīts 2014, 3. mar.].

35 Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet. Préface*. Paris: Gallimard, 2002.

36 Site magister. *Les registres littéraires*. Pieejams: <http://www.sitemagister.com/paggenr.htm#comique> [skatīts 2014, 3. mar.].

37 Site magister. *Les registres littéraires*. Pieejams: <http://www.sitemagister.com/paggenr.htm#comique> [skatīts 2014, 3. mar.].

pašā sākumā, kad varonis *Žerārs* (Gérard) Luija XV stilā iekārtotā pilsētas centra³⁸ dzīvokļa viesistabā novietojis traktoru vārdā *Minotaurs*. Tādējādi viņš cer remdēt ilgas pēc dzīves laukos un Francijas dabas. Neētiskā komiskais rodas, kad netiek ievērotas kādas sociālās normas. Tas var izpausties kā skopums, lielība, godkāre, negodīgums. Lugā tam par piemēru kalpo Irēnas vēlme atbilst saviem ideāliem³⁹. Nevietā komiskais izpaužas situācijā, kad tiek atdarināts lauku akcents un lietota vienkāršruna, jo tas tiek darīts ārpus šim valodas stilam ierastās vides. Lugas remarkās autors norāda, ka darbība norisinās Parīzes dzīvoklī ar izsmalcinātām mēbelēm, kas rada noteiktu priekšstatu par šādā vidē pieņemtu izturēšanās modeli un runasveidu. Līdz ar to, kad pilsētnieku leksikā tiek lietoti tādi izteicieni kā “mēsls tāds” (c't' espèce de fumier-là) vai “vella mātīte” (sacré vingt dieux de femelle), tas rada izbrīnu un komiskumu.

Runājot par komisko, kas izpaužas vārdu atkārtojumos, vērts pieminēt, ka atkārtotības figūra kā tāda smieklus neizraisa, taču komiskums rodas tajā ietvertās simboliskās nozīmes dēļ. Visbiežāk vārdu spēle ir kā simbols spēlei dzīvē – kā kaķis spēlējas ar peli u. tml. Lugā tiek atkārtoti izsaukmes vārdi (piemēram, “ak”, “ai”, “mū”) (*ah, meuh, oh*), mīlinājuma vārdi (to detalizētāku analīzi skatīt 1. pielikumā) un atsevišķi apzīmējumi (traktoram veltītie apzīmējumi “funkcionāls” (*fonctionnel*), “zināms šarms” (*certaine allure*), “lieta” (*l'objet*)). Vārdu spēles saskatāmas, gan personāžu vārdu izvēlē (varoņa “*Michou*” līdzība ar mīlinājuma vārdu “*chou*”), gan atskaņās, ko sevī ietver dzejas fragmenti.

Satīra.

Lugā tiek izsmieta vēlme iejusties noteiktā sabiedrības daļā un tās uzstādītie noteikumi. Riretas (Rirette) Tas redzams lugas gaitā, kad Irēnu augstās sabiedrības draugu jūsmošana par traktoru liek viņai par to mainīt domas. Pēc Riretas (*Rirette*) apgalvojuma, ka traktora novietošana dzīvojamajā istabā varot kļūt par pilsētas stila ikonu⁴⁰, Irēna vēlas to paturēt, tādējādi parādot, cik patiesībā absurda ir sekošana citu izdomātiem noteikumiem un cik ļoti tie cilvēku ir spējīgi ietekmēt. Izsmieta tiek arī modernā māksla, ko pamato darbā izteiktais franču gleznotāja Utrilo (*Utrillo*) darba un traktora kā modernās mākslas priekšmeta salīdzinājums, par pārāku uzskatot traktoru⁴¹.

38 Lugā minēts, ka dzīvoklis atrodas Sendominikas ielā, kura mūsdienās pieder pie 8.Parīzes apgabala, kas robežojas ar Sēnas upi un kas varētu tikt uzskatīts par pilsētas centru.

39 Defays, Jean – Marc, Rosier, Laurence. *Approches du discours comique*. Belgique: Hayen, 1999.

40 “*Votre trouvaille aura fait le tour de Paris avant qu'il se soit écoulé seulement trois jours et vous allez être les rois de la saison*” . Lugas “*Minotaurs*” oriģināls, skat. 6. pielikumu, 942 p.

41 “Paskatieties, piemēram, uz mazo Utrillo. Nē, bet paskat, par cik necilu lietu tas ir kļuvis, ko, ne tā?” (*Voyez par exemple votre petit Utrillo. Non mais, regardez-le, quelle pauvre figure il fait, hein?*). Lugas “*Minotaurs*” oriģināls, skat. 6. pielikumu, 944 p.

Ironija.

Runājot par verbālo ironiju, tās piemērus raksturo ironiskie un reizē komiskie Riretas un Mišu (*Michou*) pārspīlēti bieži lietotie mīlinājuma vārdi (tas detalizētāk analizēts darba 2.nodaļā, skatīt 1. pielikumu), tāpat viņu savstarpējās attiecības, kurām, kā to apgalvo Mišels Deons (*Michel Déon*) rakstā par lugu “*Minotaurs*”⁴², lugā jāparāda Riretas vecumam neadekvātā izturēšanās un dēla netiešie norādījumi nepatīkami pret sievietēm. Ironisks ir arī traktoram piedēvētais filozofiskais apzīmējums “*l'en soi*” jeb “lieta par sevi”. Ieraudzījuši neparasto priekšmetu, māte un dēls nododas tā estētiski liriskai apbrīnošanai, uzsver tā skaistumu, funkcionalitāti un akcentē, ka tā ir “lieta par sevi”. Šo jēdzienu savos darbos definējis Kants (vēlāk par to rakstījis arī Sartrs, Simona de Bovuāra un citi), skaidrojot, ka apziņā tiek ierakstīta ārējās pasaules pieredze. Respektīvi, cilvēka zināšanas sniedzas tik tālu, cik pieredze reprezentē pasauli. Darbā “Tīrā prāta kritika” Kants nošķir “noumenu” un “fenomenu” pasauli, apgalvojot, ka lietas noumenu pasaulē cilvēkam nav līdz galam izzināmas, taču fenomenu pasauli veido parādības⁴³. Ironija izpaužas brīdī, kad izteikuma jēga ir pretēja tā nozīmei. Traktors, kas ir daļa no cilvēka izzinātās pasaules, tiek pielīdzināts lietai par sevi, kas ir līdz galam neizzināma, apgalvojot, ka traktors ir ārpus cilvēka jutekliskās uztveres un spējas izzināt. Pēc Kristiāna Megrē (*Christian Megret*) domām, apspēlējot tēmu par traktora novietošana Luija XV stilā iekārtotā viesistabā, autors izsmej 20.gs.2.pusē aktuālo tendence kolekcionāru vidū, kuri savās mājās mēdza novietot reālisma stila pārstāvja skulptora Cēzara (*César*) darbus. Viņš apgalvo, ka Marsels Emē nav atbalstījis moderno mākslu, kas izskaidro tai veltīto kritiku un ironiju⁴⁴.

Par komēdiju, satīru un ironiju rakstnieka daiļradē pētījumu veicis arī Šarls Karlū (*Charles Carlut*). Viņš akcentē, ka Marsels Emē visupirms tiek uztverts kā komiskā stila pārstāvis, bet nereti tam ir negatīva emocionālā nokrāsa. Kā apgalvo Karlū, rakstnieks ironiski cenšas pārliecināt, ka cilvēks ir pašpietiekams tāds, kāds viņš ir un kritizē sabiedrībā valdošos stereotipus, nepatiesas vērtības, melus⁴⁵. Tāpat par šo tēmu Marsela Emē daiļradē rakstījis Nikolā Pariso (*Nicolas Parisot*). Viņš komisko rakstnieka darbos pielīdzina no angļu valodas nākušajam jēdzienam “*in fun*” jeb spēles elementam. Emē komisko panāk ar dažādu veidu – vārdu, personāžu savstarpējo raksturu un situāciju - spēlēm. Vēl autors piemin, ka līdzās komiskajiem personāžiem pastāv tādi, kuriem humora izjūtas nav. Nereti šie personāži veido savstarpēju konfliktu un arī tas rada komisma

42 *Cahier Marcel Aymé N 24*, Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 128, 129 p.

43 Stengrūms, Džeremijš. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008. 36., 37. lpp.

44 *Cahier Marcel Aymé N 24*, Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 125 p.

45 Carlut, Charles. *Rire et satire dans le théâtre de Marcel Aymé*. The French reader. Vol. 33, No. 5. Apr., 1960. 448 – 453 p.

efektu⁴⁶. Lugā “*Minotaurs*” spēle rada komismu, kad personāži Murlons, Žerārs un Margarita (*Marguerite*) iejūtas laucinieku personāžos un tas nebūt neliekas smieklīgi Žerāra sievai Irēnai, jo pilsētas vidē šāds runas veids ir nevietā vai kad Mišū un Riretes pārspīlētie joki saduras ar Žerāra pragmatisko raksturu.

Apakšnodaļas sākumā definētie jēdzieni, komisma smalkā robeža un līdzības ar ironiju un satīru, kā arī aprakstītie piemēri ļauj secināt, ka lugā “*Minotaurs*” komiskuma izraisīšanai autors izmanto kā komēdijai, tā satīrai un ironijai raksturīgus paņēmienus. Tulkošanas procesā ir būtiski tos noteikt un apzināties avota valodā, lai spētu saglabāt autora izvēlēto stilistisko žesta vai valodas stilistisko elementu arī tulkojumā.

46 *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 26 – 28 p.

2. TULKOJUMA PROBLĒMJAUTĀJUMI

Tulkojamība ir konkrētas vārda nozīmes pārņemšana no vienas valodas otrā, saglabājot un radikāli nemainot tās nozīmi. Taču daiļliteratūras teksta tulkojums sniedz lasītājiem ne tikai informāciju, bet ietver sevī arī estētisko funkciju un tiek uztverts pats teksts ar tā nozīmi, emocijām un varoņiem, kas tulkušanas procesu apgrūtina, jo kultūras ir dažādas, tāpat kā veids kā tās reaģē un uztver tekstu. Kā apgalvo Jānis Sīlis, tulkojami ir visi teksti, tikai atšķiras to tulkojamības pakāpe⁴⁷. Lai to nodrošinātu, tulkotājam jārada tāds diskurss, kas pieļauj avota valodas kultūras atspoguļojumu mērķa valodā, ņemot vērā tās kultūras īpatnības. Tas nozīmē, ka, ja vien tiek saglabāta teksta būtība, tulkošanas procesā pieļauts izdarīt atsevišķas teksta elementu modifikācijas, lai avota valodas teksta autora nodoms izraisītu paredzēto reakciju arī mērķa valodas teksta uztvērējiem. Pētnieciskā darba otrajā nodaļā paredzēts apskatīt problēmjautājumus un uzmanība tiek pievērsta trīs dažādiem aspektiem.

Pirmkārt, tiks apskatīta emocionāli ekspresīvās un stilistiskās leksikas tulkojamība. Lugā visai bieži atkārtojas mīlinājuma vārdi un pamazināmās formas, tāpēc to adekvāts atveidojums ir īpaši būtisks. Jāņem vērā, ka mīlinājuma vārdu formas katrai tautai un kultūrai atšķiras un burtisks tulkojums nereti var radīt pretēju vārda izpratni citas kultūras pārstāvim. Tāpat tiks pētītas franču un latviešu valodas atšķirīgās mīlināmo formu veidošanas pieejas.

Otrkārt, autore pievērsīsies personvārdu un vietvārdu analīzei. Katrā valodā personvārdu rašanās vēsture atšķiras un, lai gan pamatnostādnes nosaka⁴⁸, ka personvārdi jāatveido atbilstīgi to izrunai oriģinālvalodā un, kad latviešu valodā nav pieejamas attiecīgās skaņas vai burti, lietojami vistuvākās skaņas burti to oriģinālam, praktiskie tulkojumi pierāda, ka tas vērtējams neviennozīmīgi. Personvārdiem ir iespējamās specifiskas konotācijas un to neievērošana oriģināltekstā vai neizskaidrošana mērķa tekstā var sniegt nepilnīgu informāciju mērķa valodas teksta uztvērējam.

Un treškārt, tiks apskatīta franču valodas vienkāršrunas ekvivalentu atveide latviešu valodā. Jebkura atkāpe no franču literārās valodas liek tulkotājam veikt papildus izpēti un analizēt kā tās iespējams atveidot mērķa valodā. Pirms tulkojuma veikšanas nepieciešams noskaidrot, vai mērķa valodā lietotie formulējumi var tikt uzskatīti par vienkāršrunu, dialektu vai tā atdarinājumu. Katrs tā tulkošanas gadījums atšķiras, svarīgs ir lugas konteksts un attiecīgā situācija kādā tas lietots, ko autore detalizētāk apskatīs tam veltītajā apakšnodaļā.

47 Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse*. Lietišķās valodniecības centrs, 2008. 18. lpp.

48 Latvijas Republikas tiesību akti. *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*. Rīga, 2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85209> [skatīts 2014, 28. feb.].

2.1. Mīlinājuma vārdu tulkošanas iespējas

Pirmās apakšnodaļas ietvaros autore pievērsīsies mīlinājuma vārdu un deminutīvu tulkošanas problēmām un to formulējumu atšķirībām franču un latviešu valodās. Kā apgalvo Kristiāns Megrē (*Christian Megret*) esejā “Un traktors...” (...*Et un tracteur*), kas veltīta lugai “Minotaurs”⁴⁹, Marsels Emē lielu nozīmi piešķir katra personāža lietotajiem atšķirīgajiem valodas stiliem un emocionāli estētiskajai valodas funkcijai. Viens no paņēmieniem, kā autors minēto pielieto darbā, ir lietvārdu (substantīvu) pamazināmās formas. Tā kā šis mākslinieciskais valodas līdzeklis parādās galvenokārt divu lugas varoņu – Riretas un Mišū⁵⁰– dialogos, tas kļūst par viņu tipāžu raksturojošu iezīmi un veidu kā autors spēj atklāt farsam raksturīgos pārspīlējumus, komiskumu un absurdu. Apkopojot visus lugā izteiktos lietvārdus to mīlināmajās formās, autore secināja, ka to burtisks tulkojums nav iespējams vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, latviešu valodā mīlināmo vārdu darināšanas veids atšķiras no tā kādus valodas līdzekļus to izteikšanai lieto mūsdienu franču valodā. Otrkārt, katra franču valodā izmantotā personu vietniekvārda tulkojums latviešu valodā tekstu padara nedabīgu, jo to lietojums franču valodā ir biežāks nekā latviešu valodā. Un, treškārt, vienam franču lietvārdam vai īpašības vārdam, kas lietoti mīlinājuma vārdu veidošanā ir pieejami vairāki latviešu valodas sinonīmi un labskanības un mērķa valodas teksta dabiskuma dēļ to izvēle atkarīga no konteksta. Skaidrojot augstāk minēto, lai gan kā franču, tā latviešu valoda pieder pie sintētisko valodu grupas un abās valodu sistēmās pastāv vārda pamazināmās formas, to lietojums atšķiras. Tieši tāpēc autore turpinājumā sniegs īsu ieskatu abu valodu deminutīvu veidošanas gadījumos, kā arī to kopīgajā un atšķirīgajā, lai izprastu, kā vārdu mīlinājuma nokrāsu iegūst katra valoda un kāpēc ir apgrūtināts to tulkojums.

Kā to skaidro svešvārdu vārdnīca, deminutīvs ir vārda pamazināmā forma un var tikt lietots īpašības vārdu un lietvārdu īpašas attieksmes izteikšanai⁵¹. Apzinoties, ka latviešu valodā pastāv gan regulāri, gan neregulāri deminutīvi, pētnieciskā darba ietvaros uzmanība tiks pievērsta regulārajām to formām, jo neregulārajiem darinājumiem ir zudusi pamazinājuma un mīlinājuma nozīme. Kā minēts valsts valodas komisijas mājas lapā, neregulārie deminutīvi pārgājuši citā, konkrētā un neitrālā lietojuma sfērā⁵². Taču regulāros substantīvus ar pamazinājuma, mīlinājuma, nievājuma nozīmēm atvasina ar izskaņām -elis, -ele, -ene, -ēns, -iņš, -iņa, -ītis, -īte, -sniņa, -tiņš, -tiņa⁵³, kuras

49 *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006. 125 p.

50 Riretas tēls mīlinājuma vārdus vai vārdu grupas lieto 31 reizi, Mišū – 16 reizes, Irēna – 1 reizi, Žerārs – 1 reizi.

51 *Svešvārdu vārdnīca*. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c. Rīga: Norden, 1996. 145. lpp.

52 Valsts Valodas komisija. *Vārddarināšana valodu praksē*. Rīga, 2002. Pieejams:

<http://www.vvk.lv/index.php?sadala=154&id=474> [skatīts 2014, 13. mar.].

53 Ceplīte, Brigita, Ceplītis, Laimdota. *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997. 29. lpp.

tika izmantotas arī lugā tulkoto pamazināmo formu darināšanai.

Kas attiecas uz franču valodu, deminutīvu lietojums ir atšķirīgs. Lai gan sarunvalodā tie turpina pastāvēt (to darināšanai tiek izmantotas sekojošas izskaņas: -aut, -eau, -ceau, -ereau, -eteau, -elle, -et, -elet, -ette, -elette, -in, -otin, -ine, -ot, -ote, -otte, -(er)on, -illon, -ille, -(er)ole, -(i)(c)ule, -iche⁵⁴), tiem raksturīgās morfēmas lietojums kļūst aizvien retāk sastopams, tā vietā vajadzības gadījumā pievienojot īpašības vārdu “*petit*”⁵⁵. Kā apgalvo Samjuels Bido (*Samuel Bidaud*) pētījumā par deminutīvu izzušanu franču valodā⁵⁶, to lietošana bijusi ievērojami plašāka Renesanses laikā, bet par robežšķirtni uzskatāms klasicisms 17.gs. Mūsdienās, salīdzinot ar citām sintētisko valodu grupas valodām (piemēram, itāļu, spāņu vai latviešu) tos izmanto reti. Šī fenomena rašanās iemeslus autors skaidro kā klasicisma laikam likumsakarīgus. 17.gs. franču valodnieki iestājās par uzskatu, ka, tā kā franču valoda ir tik loģiski konstruēta, tai jākļūst par zinātnes valodu. Jāpiemin, ka šis laiks Francijā kopumā ir uzskatāms par dažādu sabiedrisku, ekonomisku, politisku un kulturālu normu formēšanās laiku. Tika analizēti sarakstītie teksti un noteikti jauni gramatikas likumi, ko pamato tādi šajā laikā tapušie darbi kā Kloda Favra de Voželā (*Claude Favre de Vaugelas*) “Piezīmes par franču valodu” (*Remarques sur la langue française*) (1647) vai Dominika Buhūra (*Dominique Bouhours*) “Jaunās piezīmes par franču valodu” (*Nouvelles Remarques sur la langue française*) (1675). Šajā laikā lietoto valodu raksturo biežs terminu lietojums un reta jaunu atvasinājumu darināšana (pretstatā iepriekš sarakstītajai Renesanses literatūrai). Deminutīvu morfēma neatbilda iepriekšminētajam uzstādījumam, tā tika uzskatīta par abstraktu un nesistematizētu, līdz ar to tika veicināta to izskaušana no literārās valodas. Un, tā kā arī skolās tika pasniegtas akadēmiskās franču valodas jaunieviestās normas, deminutīvu izskaušanas ideja spēja nonākt cilvēku redzeslokā un iesakņoties valodā.

Kā otru iemeslu deminutīvu izskaņu izzušanai autors min analītisko valodu iezīmju klātesamību franču valodā. Tas arī izpaužas īpašības vārda “*petit*” izmantošanā deminutīvu izskaņu vietā, kas ir raksturojoša analītisko valodu grupas iezīme. Šāds mīlināmās izteiksmes formulējums tiek uzskatīts par problemātisku tulkošanas procesā, jo minētajam īpašības vārdam ir sava, neatkarīga semantiska nozīme. Taču, apskatot vairāku pētnieku viedokļus⁵⁷ par šādas problemātikas tulkojumu, autore atbalsta pētnieku Marsela Vēbera (*Marcel Weber*)⁵⁸ un Bengta Haserlo (*Bengt*

54 Etudes littéraires. *Les suffixes*. Pieejams: <http://www.etudes-litteraires.com/suffixes.php> [skatīts 2014, 3. mar.].

55 Tulkojumā no franču val. “mazs”.

56 Bidaud, Samuel. “*Sur la perte de vitalité du diminutif en français*”. Bourgogne: Université de Bourgogne, 2010.

57 Franču izcelsmes lingvists Albert Dauzat darba “*Grammaire du suffixe –et(te)*”, lingvists George Weber darba “*Contributions à l'étude du diminutif en français moderne: essai de systématisation*” un Georgette Dal darba “*Grammaire du suffixe –et(te)*” fragmentus.

58 Weber, Marsel. *Contributions à l'étude du diminutif en français moderne: essai de systématisation. Thèse*

Hasserlot)⁵⁹ uzskatām, ka, lai gan vārds “*petit*” var norādīt subjekta vai objekta nelielo izmēru, trauslo dabu u.tml., to iespējams uzskatīt arī kā iepriekš definēto piedēkļu ekvivalentu.⁶⁰ Šis princips izmantots lugas “Minotaurs” veiktajā tulkojumā, vārdu “*petit*” tulkojot kā deminutīvu latviešu valodā.

Runājot par kopīgo abu valodu mīlinājuma vārdu atveidē, ir līdzīga to semantiskā dzimtes transpozīcija. Latviski sievietēm adresētie lietvārdi vai lietvārda nozīmē lietoti īpašības vārdi bieži lietoti vīriešu dzimtē, piemēram, dārgums, mīlums, eņģelis u.tml.⁶¹, ko iespējams novērot arī lugā “Minotaurs”.

Lai labāk spētu piemeklēt katram lugā lietotajam mīlinājuma vārdam tā ekvivalentu, autore tos apkopoja 1. pielikumā, kurā izrakstīti lugā izmantotie vārdi, autores piemeklētais tulkojums mērķa valodā un to izmantotais skaits lugā. Iesākumā tika apkopoti visi lugā lietotie mīlinājuma vārdi, lai pēc tam pārskatāmības dēļ tos apvienotu, veidojot mīlināmo vārdu grupas, kurās izmantots viens un tas pats lietvārds un grupas sarindojot pēc to pieminēšanas reižu skaita.

Tabula ļauj uzskatāmi aplūkot gadījumus, kuros pieļautas atkāpes no burtiska tulkojuma. Kā viens no piemēriem kalpo franču valodā lietotais personu vietniekvārds “*mon*”, kas labskanības dēļ tulkojumā visos gadījumos netiek saglabāts. Tāpat franču valodā lietotais vārdu savienojums “*poussin jaune*” netika tulkots kā “dzeltenais cāļītis”, bet gan “zelta cāļītis”, lai to pielāgotu dabiskākam skanējumam latviešu valodā un lai tulkojums saglabātu tā stilistisko nokrāsu. Līdzīgi ir gadījumā, kad franču valodā tiek lietots vārdu salikums “*mon grand trésor*”. Latviešu labskanības dēļ tas netika tulkots burtiski kā “mans lielais dārgums”, bet gan “mans visudārgais”. Tulkojumu ietekmēja arī varoņu personvārdu daudznozīmība, proti, lai gan vārds “*chou*” pieļauj tulkojumu kā “mīļumiņš”, “saldumiņš” vai “dārgumiņš”, tika pieņemts lēmums to tulkot kā “bumbulītis” vai “dārgumiņš” atkarībā no konteksta, bet šī jautājuma detalizētāks skaidrojums tiks sniegts tālākā darba izklāstā.

Kopumā šajā darba daļā pētītais problēmjautājums, kas saistīts ar mīlinājuma vārdu atveidi divās atšķirīgās kultūrās, pierāda pirmajā nodaļā aprakstītā brīvā tulkojuma izvēli, jo emocionāli ekspresīvo un stilistisko figūru tulkojums pieprasa atkāpes no burtiskas to atveides mērķa valodā. Citas uz mērķa valodu un kultūru orientētas izmaiņas tiks apskatītas darba nākamajā nodaļā.

de doctorat. Université de Zurich, 1963. 20 – 29 p.

59 Hasserlot, Bengt. *Etude sur la vitalité de la formation diminutive française au XXe siècle*. Uppsala : Almqvist och Wiksell, 1972. 90 – 94 p.

60 Hasserlot, B. *Etudes sur la formation diminutive dans les langues romanes*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln, 1957. 94 p.

61 Kalnačs, Andris. *Dzimtes stilistiskās funkcijas latviešu sarunvalodā*. 728. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes raksti, 2008. 31. lpp.

2.2. Dažādu izcelsmju vietvārdu un personvārdu ekvivalenti latviešu valodā

Kā apgalvo Jānis Sīlis, īpašvārdiem raksturīgas specifiskas funkcijas konkrētā kultūrā⁶² un likumsakarīgi, ka pētnieciskā darba ietvaros par tulkošanas vienu no problēmjaudājumiem uzskatāma arī īpašvārdu - vietvārdu un personvārdu - atveide. Tā kā lugā autors izmanto gan ģeogrāfiskus nosaukumus, gan franču un sengrieķu cilmes personvārdus, kuru nekorekta atveide latviešu valodā varētu veicināt kļūdainu teksta uztveri, ir būtiski apskatīt un pamatot latviskā tulkojuma izvēli.

Viena no tēmām, kas ir tikusi pētīta Marsela Emē sarakstīto darbu ietvaros, ir pilsētas un lauku vides attiecības. Arī šī luga nav izņēmums, jo, neskatoties uz to, ka darbība norisinās Parīzē, rakstnieks vairākkārt piemin Francijas lauku pilsētas un citus ģeogrāfiskus nosaukumus. To latviskā ekvivalenta piemeklēšanai bija nepieciešama padziļināta izpēte, jo, pirmkārt, to skaits lugā ir pietiekami liels, otrkārt, ne visiem vietu nosaukumiem autore spēja atrast atbilstīgas ģeogrāfiskas koordinātes, kas tiks skaidrots nodaļas turpinājumā un, treškārt, kā tika minēts iepriekš, pilsētas vai lauku vides nosaukumiem Marsela Emē darbos ir piešķirta īpaša nozīme, ko pierāda arī vairāku pētnieku veiktie darbi⁶³ šajā jomā. Tajos skaidrots, ka Marsels Emē piedzimst Žuaņī (Joigny) pilsētā Burgundijas reģionā 1902. gadā, bet pēc diviem gadiem, kad nomirst viņa māte, ģimene pārceļas uz viņas dzimto pilsētu Vijērobēru (*Villers-Robert*) Francijas austrumos, kur tobrīd uzturas viņas vecāki – Ogists Monamī (*Auguste Monamy*) un Fransuāza Kirī (*Françoise Curie*). Viņiem tur pieder saimniecība un tiek uzskatīts, ka tieši tad jaunais rakstnieks iepazinis lauku vidi, kas vēlāk ir klātesoša arī viņa darbos.

Kas attiecas uz ģeogrāfisko vietu nosaukumu tulkojumu lugas “Minotaurs” ietvaros, tika pielietota gan Baibas Bankavas sastādītā grāmata “Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā”, gan “Jaunais Pasaules ģeogrāfijas atlants”, kurā visi kartēs norādītie vietvārdi pieejami latviešu valodas tulkojumā. Lugā lietotos vietvārdus iespējams apskatīt 2. pielikumā, kurā pieejams gan oriģinālnosaukums, gan tā atveide mērķa valodā. Tos apkopojot un pētot to izcelsmi, trīs no lugā minētajiem nosaukumiem (*Erbigny-les-Ambures*, *Boibrillon*, *Céleste Racufin*) ģeogrāfiskas vietas atbilstību atrast neizdevās, kas ir pamats pieņēmumam, ka šie vietvārdi ir autora izdomāti. Tajos gadījumos nosaukumu latviskojums tika pielāgots, pamatojoties uz līdzīgas vārdu uzbūves

62 Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse*. Lietišķās valodniecības centrs. 2008. 77. lpp.

63 Piemēram:

Bataillard, Brigitte. *L'influence du Jura dans les romans de Marcel Aymé*. Italie: Thèse Université de Feltre, 1991.

Burlier, Jean-Charles. *Les Paysans dans l'oeuvre de Marcel Aymé. Maîtrise de Lettres modernes*. Dijon: Université de Dijon, 1968.

Cathelin, Jean. *Marcel Aymé ou Le paysan de Paris*. Paris: Nouvelles éditions Debresse, 1958.

piemēriem no jau pieminētās Bankavas grāmatas. Gadījumos, kad vietvārdu franču valodā lieto ar vēl kādu nozīmi, tika saglabāts tā oriģinālās izrunas tulkojums un pievienota skaidrojoša atsauce kā gadījumā, kad vārds “*grive*” ir ne tikai lauka nosaukums, bet franču valodā apzīmē “strazdu”.

Pievēršoties personvārdu atveidei lugā, tajā autors izmanto gan franču, gan sengrieķu izcelsmes vārdus. Kopumā to tulkojums mērķa valodā problēmas nesagādāja, jo tika izmantota teorētiskā literatūra, kas nosaka pareizu franču personvārdu pārnese uz latviešu valodu. Taču jāpiemin, ka rakstnieka izvēlētie personāžu vārdi sevī ietver arī simbolisku nozīmi, kura, izmantojot iepriekš minēto izdevumu par franču personvārdu atveidi latviešu valodā, netiktu piedāvāta mērķa valodas lasītājiem. Tulkošanas zinātnes speciālists Jānis Sīlis izdala vairākas pieejas citvalodu īpašvārdu atveides kontekstā, no kurām iepriekšminētās tulkošanas problēmas ietvaros būtu jāapskata divas – oriģināla grafiskās formas modificēšanas principu un pilnīgu vai daļēju semantisko tulkojumu. Pirmajā gadījumā personvārds latviešu valodā tiek atveidots iespējami tuvu tā izrunai oriģinālvalodā, ievērojot to darināšanas tradīcijas, bet otrajā gadījumā tiek saglabāta un tulkota vārda semantiskā nozīme avota valodā, tādējādi pieļaujot iespēju, ka vārda oriģinālā grafiskā forma netiek saglabāta.

Lugas “Minotaurs” ietvaros būtiski apskatīt personvārdu Rirette un Michou tulkojumu to daudznozīmības un iespējamā divējādā tulkojuma dēļ. Redzams, ka abu varoņu vārdu izvēlē autors izmantojis paronomāzi, ko filozofs Anrī Bergsons raksturojis kā divu atšķirīgu ideju izteikšanu, izmantojot līdzīgi skanošus vārdus⁶⁴. Lugā “Minotaurs” varoņu personvārdi ir kā stilistiska figūra, kas darbojas kā papildinājums viņu komiskajām personībām – no franču valodas tulkojot, vārda “*rire*” vienas no darbības vārda nozīmēm ir “smieties, priecāties, uzjautrināties”, bet “*Michou*” rada ar homonīmijas palīdzību izteiktu vārdu spēli un atgādina vārdu “*chow*”, kura lietojums un atkārtoto reižu skaits lugā apskatāms darba iepriekšējā apakšnodaļā un kas ticis tulkots divējādi – kā “bumbulītis” vai “dārgumiņš”. Personvārdam Mišū ir līdzība arī ar vārdu “*miche*”, tulkojumā “(apaļš) maizes klaipts, apaļa maizīte, apalītis” vai “*miches*”, tulkojumā “apaļumi”⁶⁵

. Tā kā personāžs Mišū uzrunu “*chow*” izmanto visai bieži, varētu teikt pat pārspīlēti, personvārda un mīlinājuma vārdu nozīmes līdzību autore centās saglabāt arī tulkojumā. Vārds “*bumbulītis*” sevī ietver gan apaļuma konotāciju, gan papildina mātes Riretas un dēla Mišū ļoti tuvās savstarpējās attiecības un Mišū (kā pats autors norādījis personāža raksturojumā) manierīgumu. Lugā “Minotaurs” tika izvēlēts saglabāt oriģināla grafiskās formas modificēšanas principu, jo, autoresprāt, tik ievērojamas atkāpes no avota teksta nav nepieciešamas un oriģinālo personvārdu saglabāšanas procesā netiek zaudēta lugas formas asprātība. To ir daudz būtiskāk

64 Augarde, Tony. *Oxford guide to word games*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 205 p.

65 *Franču-latviešu vārdnīca*. 2.papildinātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2012. 830. lpp.

saglabāt abu varoņu izspēlētajos dialogos. Taču, lai mērķa valodas lasītāju informētu par personvārdus saturošo semantisko daudznozīmību, lugas sākumā tiem pievienoti tulkojumi un paskaidrojumi atsaucēs.

Runājot par sengrieķu izcelsmes personvārdu tulkojumu, autore apskatīja Māra Vecvagara sastādīto "Sengrieķu – latviešu īpašvārdu vārdnīcu". Kā redzams 4. pielikumā, tie tulkoti atbilstīgi mūsdienu latviešu valodā lietotajiem sengrieķu varoņu vārdiem, lai nebūtu nepieciešams pievienot papildus skaidrojumus.

2.3. Vienkāršrunas un franču izteicienu tulkojums

Nacionālo valodu mūsdienās reprezentē literārā valoda un par galveno tās stratifikācijā būtu uzskatāms dalījums literārajā valodā, ikdienas sarunvalodā un dialektos⁶⁶. Lai gan tās robežas mainās, ir vērojama literārās valodas paplašinās tendence, kas nozīmē, ka tajā ienāk aizvien vairāk neliterāri elementi. Lugā "Minotauris" autors ir lietojis atkāpes no franču literārās valodas, tāpēc šīs apakšnodaļas ietvaros paredzēts noskaidrot kādam no augstākminētā dalījuma veidam tās pieder un kā iespējams veikt to tulkojumu.

Ikdienas sarunvaloda ir neformālā valodas mutvārdu forma, taču jēdzienu konkrēti definēt ir problemātiski, jo tajā ietilpst atšķirīgu paveidu valodas līdzekļi. Kopumā tas visbiežāk tiek lietots mutvārdu formā vai kā māksliniecisks līdzeklis daiļliteratūrā. Raksturīga sarunvalodas leksika, konkrētam laika posmam un videi raksturīgi vārdi, uzrunas formas, izsauksmes, jautājuma teikumi, vienkāršas teikumu konstrukcijas. Taču faktiski tajā var ietilpt viss, kas tiek izmantots ikdienas saziņā, tātad arī literārās valodas runas forma un dialekti⁶⁷.

Franču valoda var tikt uztverta gan kā dialektu kopums, kas ir pārstāvēti Francijas valsts robežās, gan kā valoda, kurai piešķirts oficiālās valsts valodas statuss, taču valodas, kuras lieto konkrētās valsts robežās, bet kurām vienlaicīgi nav piešķirts oficiālas valodas statuss, pieņemts dēvēt par reģionālajām valodām. Detalizēti neapskatot plašo dialektu izplatību un variācijas, dialektologi tās iedalījuši trīs lielās grupās – *oil* dialektos (ziemeļos), *oc* dialektos (dienvidos) un franču-provansiešu dialektos (austrumos). Par literārās franču valodas bāzi kļuvis Ildefransas (*Île-de-France*) dialekts, kurā vēsturiski ticis runāts Parīzē un tās apvidū⁶⁸. Tā kā lugā lasāmas atkāpes no franču literārās valodas, autore iesākumā noskaidroja, vai šos fragmentus iespējams uzskatīt par

66 Valsts valoda. *Valoda kā strukturāli funkcionāla sistēma*. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=154&id=460> [skatīts 2014, 15 mar.].

67 Valsts valoda. *Stilistiski izmantojamie valodas līdzekļi*. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=154&id=493> [skatīts 2014, 15 mar.].

68 Walter, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: Editions Robert Laffont, S. A., 1988. 136 – 152 p.

kāda dialekta izmantošanas gadījumu. Taču, tā kā akcenta atdarināšana sevī neietver apvidvārdus vai citus līdzekļus, kas varētu norādīt uz konkrētā reģionā lietotu valodu, pamatojoties uz skaidrotajiem sarunvalodas un dialekta jēdzieniem, atkāpes no franču literārās valodas tiek tulkotas kā ikdienas sarunvalodas sastāvdaļa un reģionālās valodas atdarinājums.

Šo uzskatu pamato arī Žana Pažē (*Jean Paget*) izteiktais viedoklis 1963. gadā iznākušā izdevuma "*Le Monde*" rakstā "Teātris" (*Le Théâtre*), kurā autors lugā izmantoto valodu salīdzināta ar jēdzienu "*patois*"⁶⁹ - mutvārdos izmantoto leksiku, kas saprotama tikai atsevišķa reģiona robežās⁷⁰. Par to liecina arī noteiktais artikuls pirms personvārda (kā gadījumos "*la Léontine*" vai "*le Gauillaume Machuré*"), ko franču valodā lieto vairākos gadījumos, tostarp lauku runasveida atdarināšanai, kam nereti ir nievājoša vai izsmejoša nozīme⁷¹. Apskatot reģionālās valodas akcenta atdarinājuma fragmentu kontekstu lugā, kļūst skaidrs, ka šajā gadījumā būtiskāk ir nevis precīzi atveidot kādu konkrētu dialektu, bet gan pilsētniekiem no Parīzes parodēt laukos dzīvojošos. Uzsvars ir likts uz veidu kā tas tiek pateikts (uz ko norāda arī remarkās ietvertās autora piezīmes par personāžu balss maiņu katrā akcenta parodēšanas reizē), ne tik daudz kā tas tiek precīzi pierakstīts. Pamatojoties uz autora biogrāfiskajām vadlīnijām, ir pamats domāt, ka parodētais dialekts ir viņa dzimtajā apvidus franču-provansiešu akcenta atdarinājums.

Runājot par tulkošanas problemātiku, fragmentos, kuros lugas varoņi atdarina lauku cilvēku runasveidu, autore saskārās ar divu veidu atkāpēm no franču literārās valodas, proti, aprautiem vārdiem un izteicieniem, kas apkopoti 5. pielikumā, kur iekavās norādīta franču un latviešu literārajā valodā lietotā vārda forma. Lai pielāgotu franču reģionālās valodas atdarinājumu latviešu valodas izlokšņu parodijai, autore apskatīja arī dialektu skaidrojumu latviešu kultūrā. Tajā, līdzīgi kā franču, līdzās literārajai valodai pastāv tās paveidi – izloksnes un dialekti. Atšķirībā no literārās valodas, kas tiek pieņemta kā visā valsts teritorijā lietots saziņas veids, izloksnes un dialekti ir teritoriāli ierobežoti tautas valodas paveidi. Kā to atšķirības definē Marta Rudzīte: "izloksne ir nelielā apvidū runāts valodas paveids, bet dialekts – radniecīgu izlokšņu kopa"⁷². Latvijas robežās izloksnes var apvienot trīs dialektos – vidus (kas arī kļuvis par literārās valodas pamatu), lībiskajā un augšzemnieku. Tie ir savstarpēji nodalīti, bet vietās, kur viens dialekts pāriet otrā, runā pārejas izloksnēs, kam raksturīgas vairāku dialektu iezīmes.⁷³ Apzinoties, ka franču literārā valoda un franču dialekti ir veidojušies atšķirīgi un tiem nav savstarpējas atbilstības, lugā izmantotos vārdu

69 Paget, Jean. *Le théâtre. "Le Placard" d'Arthur Kopit et "Le Minotaure" de Marcel Aymé*. Le Monde. 1963, octobre 19, 20.

70 Yaguello, Marina. *Le grand livre de la langue française*. Paris: Editions du Seuil, 2003. 115 p.

71 Grevisse, Maurice. *Le petit grevisse. Grammaire française*. Bruxelles: Groupe de Boeck, 2009. 105, 106 p.

72 Rudzīte, Marta. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 15. lpp.

73 Rudzīte, Marta, *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 15. lpp.

aprāvumus autore pielīdzināja latviešu valodas lībiskajam dialektam, kam raksturīgs gala zilbju īso patskaņu zudums, garo patskaņu saīsinājums piedēkļos un gala zilbēs, kā arī divskaņu pārvēršana par īsiem patskaņiem⁷⁴. Jāpiemin, ka tas kalpojās tikai kā ietekmes avots un jaunrades darbā netiek izmantots kāds konkrēts dialekts, bet gan to atdarinājums.

Paralēli izlaistajiem burtiem un aprautajiem vārdiem, lugā *Marsels Emē* izmantojis arī franču sarunvalodas izteicienus un frazeoloģismus, kas arī apskatāmi 5. pielikumā un kurus autorei bija nepieciešams pielāgot latviešu kultūrai saprotamā valodā. Lai spētu atdarināt vienkāršrunas valodas stilu tulkojumā, autore izmantoja latviešu valodas slenga vārdnīcu⁷⁵.

Nenoliedzot avota un mērķa valodas kultūru asimetrisko raksturu un pieņemot par patiesu translologa Entonija Pima (*Anthony Pim*) izteikto domu, ka tulkošanas ekvivalence ir asimetriska⁷⁶, šī nodaļa ļauj secināt, ka vārdu nevar uztvert izolēti no valodas konteksta un nodaļā apskatītais ir kā pamatojums iepriekš izteiktajam apgalvojumam par tādas tulkošanas pieejas izmantošanu, kas balstīta uz mērķa valodu. Franču valodā izmantotie izteicieni netiek tulkoti burtiski, bet gan pielāgoti latviešu valodā un kultūrā atpazīstamajiem.

74 *Baltu valodu atlants*. Anna Stafecka, Dangole Mikulēnieni u. c. Rīga: Latvijas Universitātes latviešu valodas institūts, 2009.

75 Bušs, Ojārs, Ernstone, Vineta. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.

76 Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse*. Lietišķās valodniecības centrs, 2008. 61. lpp.

3. MARSELA EMĒ LUGAS “MINOTAURS” TULKOJUMS

NOBEIGUMS

Marsels Emē ir daudzpusīgs franču rakstnieks, savu literāro karjeru veidojis 20. gs. pirmajā pusē, publicējot darbus atšķirīgos žanros. Jaunrades darba sākumā tika izvirzīts mērķis veikt lugas “Minotaurs” tulkojumu un, lai to realizētu, tika apzināta teorētiskā literatūra un analizēti problēmjautājumi, kas radušies tulkojuma gaitā.

Tulkotājs savā nacionālajā kultūrā interpretē citu kultūru pieredzi, cenšoties saglabāt avota valodā teikto gan formas, gan satura ziņā un vienlaikus bagātinot dzimto valodu. Lugas “Minotaurs” tulkojuma mērķis bija to veikt kā iestudējamu materiālu, līdz ar to tulkošanas gaitā tika pievērsta uzmanība vairākiem dramaturģijas tekstam specifiskiem parametriem. Tika secināts, ka pētnieku domas par tulkošanas metožu pielietošanu atšķiras. Tulkotājam ieteicams izdarīt izvēli tekstu veidot tā “lasāmajā” vai “iestudējamajā” versijā, tāpat jāņem vērā tā piemērotība spēlei un daudznozīmīgās lugas funkcijas. Vēlams noteikt teksta tipu, tā žanru, struktūru, stilu un oriģinālā teksta vai tulkojuma primaritāti vienam attiecībā pret otru. Minētie nosacījumi un darbā apskatītā burtiskā, brīvā un interpretatīvā tulkošanas pieeja ļauj secināt, ka, lai gan nepastāv viena pareiza metode dramatisko tekstu tulkošanā, ņemot vērā teksta mērķi un adresātu, nepieciešams izvērtēt atbilstīgāko un to ievērot visa tulkošanas procesa gaitā.

Lai tulkojums būtu pēc iespējas pilnīgāks, autore apskatīja arī Marsela Emē darbu kontekstu un to tematiku. Tika noskaidrots, ka autors tiek uzskatīts par maģiskā reālisma pārstāvi, kurš fantastisko un nereālo padara par ikdienišķu parādību. Rakstnieks pievērš uzmanību noteiktu Francijas sabiedrības tipāžu veidošanai un cenšas atklāt varoņu patiesos uzskatus, atmaskot meļus. Tā kā luga “Minotaurs” pieder pie komēdijas žanra, teorētiskajā daļā tika apskatīta arī smieklu nozīme lugā. Komisko izteiksmes līdzekļu emocionālo nokrāsu ir pietiekami sarežģīti atveidot citā kultūrā to atšķirīgās izpratnes dēļ, tāpēc tika konstatēti paņēmieni kā komiskais tiek panākts avota tekstā, kā arī apskatīti komiskā veidi – ironija un satīra.

Tulkošanas procesā divām kultūrām savstarpēji mijiedarbojoties, no grūti atrisināmiem jautājumiem un praktiskām problēmām izvairīties nav iespējams, tāpēc jaunrades darba otrā nodaļa tika veltīta to analīzei. Tika noskaidrots mīlinājuma vārdu atšķirīgais formulējums avota un mērķa valodās, kā arī secināts, ka pamazināmo formu veidošanas princips abās valodās ir atšķirīgs un to tulkojums atkarīgs no situācijas un konteksta. Tāpat autore noskaidroja lugā ietverto personvārdu dažādo izcelsmi, izpētīja vietvārdu nozīmi un vienkāršrunas tulkošanas iespējas.

Neskatoties uz problēmām, kas radās tulkojuma gaitā, autore secina, ka darba sākumā uzstādītais mērķis pārtulkot lugu “Minotaurs” no franču valodas latviešu valodā ir veikts. Pētnieku

atšķirīgie viedokļi un iegūtās teorētiskās zināšanas tulkojumzinātnē ļāva autorei tās pielietot praksē, taču lugā ietvertās franču kultūras īpatnības kalpoja kā pienesums autores mācību procesā apgūtās kultūras un valodas zināšanām. Iespējamais priekšlikums turpmākai darba attīstībai ir tulkotā teksta uzvešana uz skatuves un pētījums par izmaiņām, ar kādām tas saskaras, nonākot kontaktā ar citām lugas interpretācijā iesaistītajām pusēm.

TĒZES

1. Pirms tulkojuma veikšanas nepieciešams apzināt teorētisko literatūru par tulkojumzinātni.
2. Dramatiskā teksta tulkošanā tiek ņemta vērā žanra specifika.
3. Lai tulkotājs atvieglotu savu uzdevumu, pirms dramatiskā teksta tulkošanas nepieciešams definēt vairākus priekšnoteikumus, tostarp teksta funkciju, struktūru un tās elementus, kā arī teksta tipu un mērķauditoriju.
4. Luga “Minotaurs” tulkota, orientējoties uz mērķa valodu un kultūru, uzstādot mērķi tikt uzvestai uz skatuves.
5. Tulkojumā tiek pielietota brīvā tulkojuma metode.
6. Marsela Emē ir daudzveidīgs rakstnieks gan darbos ietvertu tematiku, gan valodas stilu un reģistru dažādībā, ko autore centās atveidot arī tulkojumā.
7. Lugā izmantoti vairāki komiskā veidi un efekti tā sasniegšanai, kā arī satīra un ironija.
8. Pamazināmo formu burtisks tulkojums lugas kontekstā nav iespējams to atšķirīgā darināšanas veida un simbolisko nozīmju dēļ.
9. Tā kā franču valodā lietoto deminutīvu izskaņu vietā mūsdienās kā ekvivalentu lieto īpašības vārdu “*petit*”, tie tiek tulkoti kā deminutīvi.
10. Personvārdi un vietvārdi tiek tulkoti, balstoties uz latviešu personvārdu un vietvārdu atveides tradīcijām. Polisemantisku personvārdu gadījumā tiek ievērots tas pats princips, pievienojot vārdu skaidrojumu un nozīmi tulkojuma atsaucē.
11. Reģionālās valodas akcenta atdarinājumam netiek izmantots konkrēts dialekts, iedvesma rasta latviešu valodas lībiskajā dialektā. Ikdienas sarunvalodas fragmentu tulkojums nav burtisks, tiem piemēroti latviešu valodā lietotu izteicienu ekvivalenti.
12. Vienkāršrunas valodas stilam atbilstīgie izteicieni oriģināltekstā netiek tulkoti burtiski, bet pielāgoti latviešu valodā un kultūrā saprotamiem.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Grāmatas :

- 1) Aymé, Marcel. *Les contes du chat perché*. Paris : Éditions Gallimard, 1939.
- 2) Aymé, Marcel. *Vogue la Galère, Préface*. Paris: Grasset, 1944.
- 3) Augarde, Tony. *Oxford guide to word games*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- 4) *Baltu valodu atlants*. Anna Stafecka, Dangole Mikulēnieni u. c. Rīga: Latvijas Universitātes latviešu valodas institūts, 2009.
- 5) Bassnett, Susan. *Translation studies. 3rd ed.* London, New York: Routledge, 2002.
- 6) Bataillard, Brigitte. *L'influence du Jura dans les romans de Marcel Aymé*. Italie: Thèse Université de Feltre, 1991.
- 7) Bidaud, Samuel. "Sur la perte de vitalité du diminutif en français". Bourgogne: Université de Bourgogne, 2010.
- 8) Burlier, Jean-Charles. *Les Paysans dans l'oeuvre de Marcel Aymé. Maîtrise de Lettres modernes*. Dijon: Université de Dijon, 1968.
- 9) *Cahier Marcel Aymé N 2*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 1983.
- 10) *Cahier Marcel Aymé N 24*. Société des amis de Marcel Aymé. Dole: Editions SAMA, 2006.
- 11) Carlut, Charles. *Rire et satire dans le théâtre de Marcel Aymé*. The French reader. Vol. 33, No. 5. Apr., 1960.
- 12) Cathelin, Jean. *Marcel Aymé ou Le paysan de Paris*. Paris: Nouvelles éditions Debresse, 1958.
- 13) Ceplīte, Brigita, Ceplītis, Laimdots. *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.
- 14) Collier, Stanley. *Le théâtre de Marcel Aymé*. Manchester: Manchester University Press, 1968.
- 15) Cresciucci, Alain. *Littératures contemporaines N 5*. Paris: Editions Klincksieck, 1998.
- 16) Dautat, Albert. *Grammaire du suffixe –et(te)*. Paris : Didier Erudition, 1997.
- 17) Defays, Jean – Marc, Rosier, Laurence. *Approches du discours comique*. Belgique: Hayen, 1999.
- 18) Favre, Yves-Alain. *Oeuvres romanesques complètes. Préface*. Paris: Gallimard, 1989.
- 19) Grevisse, Maurice. *Le petit grevisse. Grammaire française*. Bruxelles: Groupe de Boeck, 2009.
- 20) Hasserlot, Bengt. *Etude sur la vitalité de la formation diminutive française au XXe siècle*.

- Uppsala : Almqvist och Wiksell, 1972.
- 21) Hasserlot, Bengt. *Etudes sur la formation diminutive dans les langues romanes*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln, 1957.
 - 22) Yaguello, Marina. *Le grand livre de la langue française*. Paris: Editions du Seuil, 2003.
 - 23) Kalnačs, Andris. *Dzimtes stilistiskās funkcijas latviešu sarunvalodā*. 728. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes raksti, 2008.
 - 24) Kowzan, Tadeusz. *Le signe au théâtre: introduction à la sémiologie de l'art du spectacle*. Diogenes 61, 1968.
 - 25) Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet*. Paris: Collection Blanche, Gallimard, 2002.
 - 26) Lukaševičs, Valentīns, Mickeviča, Silvija, Sokolova, Inga. *Aktuāli literatūras teorijas jautājumi*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2007.
 - 27) Mounin, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard, 1976.
 - 28) Rudzīte, Marta. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.
 - 29) Schultze, Brigitte. *Highways, byways, and blind alleys in translating drama: Historical and systematic aspects of a cultural technique*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1998.
 - 30) Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse*. Rīga: Lietišķās valodniecības centrs, 2008.
 - 31) Stengrūms, Džeremijs. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.
 - 32) *The Oxford Encyclopedia of Theatre & Performance: A - L*. Sast. Denis Kennedy. Oxford: Oxford University Press, 2003.
 - 33) Ubersfeld, Anne. *Reading theatre*. Canada: Toronto Press, 1999.
 - 34) Venuti, Lawrence. *The Translation studies reader*. London: Routledge, 2000.
 - 35) Walter, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: Editions Robert Laffont, S. A. , 1988.
 - 36) Weber, Georges. “Contributions à l'étude du diminutif en français moderne: essai de systématisation”. Zurich : Impr. O. Altorfer, 1963.
 - 37) Weber, Marsel. *Contributions à l'étude du diminutif en français moderne: essai de systématisation*. Thèse de doctorat. Université de Zurich, 1963.
 - 38) Zuber - Skerritt, Ortrun. *Page to Stage. Theatre as Translation*. Amsterdam: Rodopi, 1984.

Raksti:

- 39) Paget, Jean. *Le théâtre*. “Le Placard” d'Arthur Kopit et “Le Minotaure” de Marcel Aymé. Le Monde. 1963, octobre 19, 20.

Interneta resursi:

- 40) Etudes littéraires. *Les suffixes*. Pieejams: <http://www.etudes-litteraires.com/suffixes.php> [skatīts 2014, 3. mar.].
- 41) Latvijas Republikas tiesību akti. *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*. Rīga, 2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85209> [skatīts 2014, 28. feb.].
- 42) Site magister . *Les registres littéraires*. Pieejams: <http://www.sitemagister.com/paggenr.htm#comique> [skatīts 2014, 3. mar.].
- 43) Valsts valoda. *Valoda kā strukturāli funkcionāla sistēma*. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=154&id=460> [skatīts 2014, 15 mar.].
- 44) Valsts Valodas komisija. *Vārdarināšana valodu praksē*. Rīga, 2002. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=154&id=474> [skatīts 2014, 13. mar.].

Vārdnīcas:

- 45) Bušs, Ojārs, Ernstone, Vineta. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.
- 46) *Franču-latviešu vārdnīca. 2.papildinātais izdevums*. Red. Irēna Auziņa. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2012.
- 47) *Ideju vārdnīca*. Ovens Adikibi, Bernards Baleins, Elizabete Breijī u. c. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994. 533. lpp.
- 48) *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*. Sast. Emanuels Grīnbergs. Rīga : Avots, 1964.
- 49) *Le Petit Robert. Dictionnaire de la langue française*. Eds. Alain Rey, Jossette Ray-Debove. Paris : Dictionnaires Le Robert, 1995.
- 50) *Sengrieķu – latviešu īpašvārdu vārdnīca. Otrais, papildinātais izdevums*. Sast. Māris Vecvagars. Rīga: FSI. 2008.
- 51) *Svešvārdu vārdnīca*. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c. Rīga: Norden, 1996. 145. lpp.

RESUME

Le thème de ce travail de recherche est “La traduction de la pièce “Le Minotaure” de Marcel Aymé et ces particularités culturelles”. L'objectif de la recherche est de faire la traduction de la pièce intitulé du français vers letton. La traduction est complété d'une partie théorique dans laquelle l'auteur se fonde sur les théories et méthodes de traduction.

Pour atteindre l'objectif soulevé, ce travail de recherche est structuré en trois parties générales contenant les subdivisions. Dans le cadre de la première partie, l'auteur présente les particularités de la traduction dramatique ainsi qu'une analyse de certains aspects extralinguistiques de la traduction de la pièce. Plus précisément, les thèmes abordés dans l'oeuvre de l'auteur et les formes de comique de la pièce “Le Minotaure”.

La deuxième partie est dédiée aux problématiques de la traduction de la pièce susmentionnée. D'abord, l'auteur explique les différences linguistiques de l'emploi des diminutifs en français et en letton. Ensuite, l'explication de la traduction des noms des lieux de différentes origines est présentée. Comme l'écriture est composée non seulement de la langue littéraire mais aussi de la langue parlée, dans la dernière partie de la deuxième subdivision l'auteur caractérise les différents registres littéraires et analyse la traduction de la langue parlée.

En fin, la dernière partie de recherche est consacrée à la traduction de la pièce de théâtre “Le Minotaure”.

Mots-clés: Aymé, littérature, traduction dramatique, culture, langue – source, langue – cible.

ABSTRACT

The theme of the bachelor paper is “The Translation of the play “Minotaur” by Marcel Ayme and the related cultural diversities”. The aim of the paper is to translate the play from French into Latvian. The translation is complemented with a theoretical part where the author focuses on the theories and methods of the translation science.

In order to reach the aim, the paper is divided into three main parts, and the main elements of the theme are analyzed in the respective subsections. In the first part author explores the particularity of a drama translation and analyzes the extralinguistic aspects in the play, more specific, the themes revealed in other works written by the author and the comic literature content in the particular play.

The second part focuses on the issues associated with the translation. Firstly, the translation of the pet names included in the play, secondly, the proper nouns, French and Greek origin personal names as well as toponyms and, thirdly, the translations of the colloquialisms.

The last part of the paper is devoted to the translation of the previously named play “Minotaur”.

Key words: Aymé, literature, drama translation, culture, source language, target language.

PIELIKUMI

1. pielikums. Mīlinājuma vārdu tulkojums

Nr.p.k.	Avota valodas mīlinājuma vārdi	Mērķa valodas mīlinājuma vārdi	Cik reižu pieminēts lugā
1	Chérie	Dārgā	3
	Chéri	Dārgais	1
	Ma chérie	Mana dārgā	2
	Mon chéri	Mans dārgais	3
	Chère petite Ariane	Ariadnīte ⁷⁷	1
	Chère petite Pasiphaé	Pssifaīna ⁷⁸	1
	Cher Michou	Dārgais Mišū	1
	Michou chéri	Mišū, dārgais	1
	Mes amours chéris	Dārgie mīlulīši (mon amour - mīlulītis)	1
	Ma pauvre chérie	Mazā nabadzīte	1
2	Mon chou	Dārgumiņš / bumbulītis	4
	Mon petit chou	Dārgumiņš / bumbulītis	3
	Rirette chou	Riret, bumbulīt / dārgumiņ	2
	Michou, chou	Mišū, bumbulīt	1
	Pasiphaé, mon chou	Pasifaje, dārgā	1
	Ariane, mon chou	Ariadn, bumbulīt	1
	Adieu mes chou	Ardievu, bumbulīši	1
3	Maman	Mamma	1
	Ma petite maman	Mammucītis	4
	Maman chérie	Mīļais mammucis	2
	Ma petite maman chérie	Mīļais mammucītis	1
4	Mon trésor	Dārgums	1
	Mon grand trésor	Visudārgais	1
	Michou trésor	Mišū, dārgum	2
	Mon Michou trésor	Mišū, manu dārgum	4
5	Mon petit ange	Eņģelītis	3
	Mon ange	Eņģelis	1

⁷⁷ Pamatojoties uz latviešu valodas likumu, ka izskaņu -īte izmanto, lai darinātu deminutīvus no 5.deklinācijas vārdiem. Par personvārda *Ariane* atveidi latviešu valodā skatīt 2.nodaļas 2.apakšnodaļu.

⁷⁸ Pamatojoties uz latviešu valodas likumu, ka izskaņu -īna izmanto, lai darinātu deminutīvus no 4.un 6.deklinācijas vārdiem. Par personvārda *Pasiphaé* atveidi latviešu valodā skatīt 2.nodaļas 2.apakšnodaļu.

	Michou, mon ange	Mišū, eņģelīt	1
6	Ma petite louve	Mana vilcenīte	1
	Ma petite louve chérie	Mana mīļā vilcenīte	2
7	Mon poussin	Cālītis	1
	Mon poussin jaune	Zelta cālītis	1
8	Pauvre cher taureau	Nabaga dārgais vērsis	1
9	Ma pauvre femme	Nabaga sieva	1
10	Mon petit poucet mignon	Mīļā īkstīte	1
11	Mon tout-petit	Mans mazulītis	1
12	Mon cormoran joli	Mans skaistais jūras krauklītis	1
13	Ma mésange unique	Mans zīļuks	1
14	Mon petit Minotaure	Mans Minotauriņš	1

2. pielikums. Vietvārdu tulkojums

Nr.p.k.	Vietvārds avota valodā	Vietvārds mērķa valodā
1	Rue Saint-Dominique	Sendominikas iela
2	Paris	Parīze
3	Cannes	Kannas
4	Deauville	Dovila (pilsēta Francijas reģionā Lejasmārijā)
5	Champ de la Grive ⁷⁹	Grīvas lauks
6	Fontainebleau	Fontenblo
7	Quai d'Orsay (Fontenay - Fontenē)	Kēdorsē
8	Crète	Krēta
9	Cnossos	Knosa
10	Parme	Parma (pilsēta Itālijā)
11	(au coin à la) Céleste ⁸⁰ Racufin	Selestas (un) Rakufēna (stūrī)
12	Erbigny-les-Ambures (Flogny-la-Chapelle, Evaux-les-Bains, Desvres)	Erbiņlezambīra (Floņīlašapela, Evolebēna, Devra)
13	Boibrillon (Poitiers – Puatjē; Roussillon - Rusijona)	Buabrija
14	Hymette	Himeta

⁷⁹ “grive” tulk.no franču valodas - strazds

⁸⁰ “Céleste” tulk.no franču valodas - debesu (piem., *Céleste Empire* – Debesu Impērija)

3. pielikums. Franču izcelsmes personvārdu tulkojums

Nr.p.k.	Franču izcelsmes personvārds avota valodā	Franču izcelsmes personvārds mērķa valodā
1	Monsieur Forestier (Didier)	Forestjē (Didjē) kungs
2	Philibert (Norbert)	Filibērs (Norbērs)
3	Marquise de Jarnigoudin (Gabin)	Marķīze de Žarnigudēna (Gabēns)
4	Clovis (Denis)	Klovī (Denī)
5	Aurélien (Aubin, Gatien)	Oreljēns (Obēns, Gasjēns)
6	Aristide Pointureau (Pointaux, Poupeau)	Aristids Puentiro (Puento, Pupo)
7	Etienne Pointureau	Etjēns Puentiro
8	Guillaume Machuré	Gijoms Maširē
9	Léontine Machuré	Leontīne Maširē
10	Minotaure	Minotaurs
11	Léontine	Leontīne
12	Marguerite	Margarita
13	Irène	Irēna
14	Gérard	Žerārs
15	Les Carjoux (Cardoux)	Karžū (Kardū)
16	Monsieur Moudru (Bossu)	Mudrī kungs (Bosī)
17	divinité maya	Maiju dievība
18	Maya	Maija
19	Noel Brugnot (Bruant)	Noels Briņo (Briā)
20	Anais	Anaisa
21	Achille	Ašils
22	Oncle Gustave	tēvocis Gustavs
23	La Léonora Bonfumé	Leonora Bonfimē
24	Pardi	Pardī
25	Gustave Santornier (Meunier)	Gustavs Santornjē (Menjē)
26	Mes oncles Chantoureau (Chantereau)	Onkuļi Šanturo (Šantero)
27	Ernestine (Eveline, Christine)	Ernestīne (Evelīna, Kristīne)
28	Mengebon	Menžbons

4. pielikums. Grieķu izcelsmes personvārdu tulkojums

Nr.p.k.	Grieķu izcelsmes personvārds avota valodā	Grieķu izcelsmes personvārds mērķa valodā ⁸¹
1	Pasiphaé	Pasifaje
2	Apollon	Apollons
3	Minos	Mīnojs
4	Zeus	Zevs
5	Ariane	Ariadne
6	Dédale	Dedals
7	Phèdre	Fedra

5. pielikums. Sarunvalodas un reģionālās valodas akcenta atdarinājuma tulkojums

	Sarunvalodas un reģionālās valodas akcenta atdarinājuma piemērs franču valodā	Sarunvalodas un reģionālās valodas akcenta atdarinājuma piemērs tulkojumā
1	C't(cette) espèce de fumier-là	Mēsls tāds
2	C't (cette) espèce de nez de boeuf	Šitenais (šis) aprobežotais plānprātiņš
3	Y a quand même des bons moments dans c'te (cette) putain de vie	Šitenajā (šajā) sūda dzīvē tomēr ir arī labi brīži
4	Çui-là (celui- là)	Šitas te (šis te)
5	Cré vingt dieux	Jupis rāvis
6	La sacrée pourriture de charogne (Sacré nom de nom)	Nolāpītais maitasgabals (Nolāpīts ⁸²)
7	Cré vingt dieux de vingt dieux	Ka tevi jupis rāvis
8	La saloperie de femelle de bâtarde de fille mère	Sasodītā draņķa izvirtība
9	Vingt dieux de vingt dieux	Ka tevi jupis
10	Sacré vingt dieux de femelle	Vella māīte
11	Qu'est-ce que tu viens me baver dans le nez	Ko tu man te pūt miglu acīs
12	Ton sale museau d'encorné	Tavs draņķa ragainais mūlis
13	Faire du vilain	Iekulties nepatikšanās
14	Ses boyaux de putois à c'te foutue carne de Philibert	Šitenās muļķa Filibēra seska iekšas
15	Gros cervelas	Lielais prātvēders
16	Comme un hérisson au milieu d'une couvée	Kā baltā vārna

81 *Sengrieķu – latviešu īpašvārdu vārdnīca*. Otrais, papildinātais izdevums. Sast. Māris Vecvagars. Rīga: FSI. 2008.

82 *Franču-latviešu vārdnīca*. 2.papildinātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC. 2012. 1187.p.

	de poulets	
17	Japper dans le nez comme deux roquets	Vaukšķēt kā diviem krančiem

6. pielikums. Marsela Emē luga “Minotaurs”⁸³

⁸³ Marcel Aymé “*Le Minotaure*” grāmatā Lécureur, Michel. *Marcel Aymé. Théâtre complet. 1948 – 1967.* Paris: Gallimard, 2002. 929 – 958 p.

_____ darbs
Bakalaura, maģistra

“ _____ ”
tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____ katedrā
katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ .2014.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ .2014.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ .2014.

Studējošo servisa speciālists : _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

____ . ____ .2014. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts